

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**Π.Μ.Σ.
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ**

Διπλωματική εργασία: Η επιτέλεση του ανδρισμού και η συγκρότηση της ανδρικής ταυτότητας μέσα από την νυχτερινή ζωή των στρατιωτικών της Μυτιλήνης.

**ΣΙΝΝΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ
Νοέμβριος 2005
Μυτιλήνη**

**Ο δρόμος για τον ανδρισμό είναι σκληρός
αλλά όλοι οι άνδρες θα πρέπει να τον
ταξιδέψουν είτε τους αρέσει είτε όχι.
(Gilmore 1990:29)**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	1
Προσωπική τοποθέτηση	3
Μεθοδολογία και μεθοδολογικά προβλήματα.....	4
Κεφάλαιο 1 : Στρατιωτική ζωή.....	8
1.1 Στρατός ως θεσμός και ως ίδρυμα.....	8
1.2 Στρατιωτική διάλεκτος	14
1.3 Στίχοι	15
Κεφάλαιο 2: Η νυχτερινή ζωή των στρατιωτικών.....	16
2.1 Έρευνα πεδίου στα νυχτερινά μαγαζιά της Μυτιλήνης	16
2.2 Επιτέλεση του ανδρισμού των στρατιωτικών στελεχών, μέσα από συγκεκριμένες νυχτερινές πρακτικές.....	26
2.2.1 Η πρακτική του ποτού	26
2.2.2 Η πρακτική του κεράσματος.....	30
2.2.3 Η πρακτική του καμακιού	34
2.2.4 Ανδρικές συζητήσεις (μετωνυμίες θηλυκότητας)	42
2.2.5 «Μπαρ με γυναίκες» και οίκοι ανοχής	45
2.3 Ανδρισμός ως κοινωνική κατασκευή	56
Συμπεράσματα	59
Βιβλιογραφία	61
Παράρτημα.....	64
Ερωτηματολόγιο	65
Ερωτήσεις σε υπαλλήλους διαφόρων νυχτερινών μαγαζιών (μπαρ).....	70
Ερωτήσεις σε υπαλλήλους διαφόρων νυχτερινών μαγαζιών (μπαρ με γυναίκες).....	71

Εισαγωγή

Η εργασία αυτή σκοπεύει να μελετήσει μια συγκεκριμένη και «ειδική» κοινωνική ομάδα, αυτή των στρατιωτικών στελεχών όχι όμως στα πλαίσια του στρατοπέδου, αλλά μέσα από νυχτερινές πρακτικές που υλοποιούνται στα διάφορα μαγαζιά νυχτερινής διασκέδασης, όπως μπαρ, club, μπαρ με γυναίκες αλλά και τους οίκους ανοχής. Το πρωταρχικό ερώτημα που αποτέλεσε και ένα από τα κίνητρα για την συγγραφή αυτής της εργασίας ήταν κατά πόσο οι στρατιωτικοί καταφέρνουν να «ξεφύγουν» από την ιδιαίτερα απαιτητική δουλειά τους που χαρακτηρίζεται από πολλές ασκήσεις, υπηρεσίες, από αυστηρούς κανόνες που ρυθμίζουν την συμπεριφορά τους στα πλαίσια ενός στρατοπέδου, με το να «χαλαρώνουν» στους παραπάνω χώρους. Σε ένα δεύτερο όμως επίπεδο θα διαπιστώσουμε ότι δεν πρόκειται για μια απλή διέξοδο, αλλά στα πλαίσια της ενσωματώνονται και ενισχύονται και έννοιες όπως του ανδρισμού και της ετεροφυλοφιλίας.

Έτσι, θα ξεκινήσουμε με αναφορά σε κάποια γενικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν την στρατιωτική ζωή, όπως αυτή παρουσιάζεται από τον επίσημο στρατιωτικό λόγο, προκειμένου να κατανοήσουμε την ζωή μέσα από τα «σύρματα», για να την φέρουμε έπειτα σε αντίστιξη με την καθημερινή ζωή και πιο συγκεκριμένα την νυχτερινή. Στη συνέχεια, θα στραφούμε στις πρακτικές που επιδίδονται κατά τη διάρκεια μιας νυχτερινής εξόδου. Πρακτικές, όπως του ποτού, του κεράσματος, του καμακιού αλλά και τις ανδρικές συζητήσεις και θα προσπαθήσουμε να αποδείξουμε τους ισχυρισμούς μας για την επιτέλεση του ανδρισμού σε αυτούς τους χώρους.

Για τις ανάγκες της διπλωματικής αυτής, χρειάστηκε να γίνει επιτόπια έρευνα, διεξαγωγή συνεντεύξεων σε διάφορους στρατιωτικούς με ποικιλία βαθμών στην ιεραρχική τους βαθμίδα, αλλά και βιβλιογραφική ανάλυση για τα όσα έχουν λεχθεί

γύρω από τους χώρους κοινωνικότητας και την συγκρότηση του ανδρισμού. Οι ερωτήσεις που έγιναν τόσο στους στρατιωτικούς όσο στους ιδιοκτήτες και υπαλλήλους των νυχτερινών μαγαζιών βρίσκονται σε παράρτημα.

Στο σημείο όμως αυτό θα ήθελα να αναφερθώ στον τρόπο με τον οποίο με δέχτηκαν τα στρατιωτικά στελέχη. Η συμπεριφορά τους απέναντι μου ήταν κυρίως θετική. Μια πιθανή αιτιολόγηση της παραπάνω αντιμετώπισης ήταν όχι τόσο γιατί θέλανε να συνεισφέρουν στην επιστήμη αλλά περισσότερο για να προσκομίσουν τα οφέλη από μια τέτοια γνωριμία. Το γεγονός ότι ήμουν μεταπτυχιακή φοιτήτρια σηματοδοτούσε για αυτούς την αφετηρία γνωριμιών μαζί μου αλλά και με συμφοιτήτριες μου. Μια κατάσταση δηλαδή που οι περισσότεροι αδέσμευτοι στρατιωτικοί επιδιώκουν. Πέρα όμως από την πιθανή αυτή ερμηνεία, το ότι μία γυναίκα ενδιαφερόταν για το δικό τους χώρο εργασίας τους προκαλούσε αρχικά εντύπωση αλλά και απορία. Έτσι σε όλες μου σχεδόν τις συνεντεύξεις απάνταγα και εγώ σε ερωτήσεις τους που αφορούσαν το πώς προέκυψε η έρευνα, πόσες συνεντεύξεις έχω κάνει αλλά και για τα συμπεράσματα στα οποία είχα καταλήξει.

Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τους στρατιωτικούς εκείνους που δέχτηκαν να μου παραχωρήσουν τις απόψεις τους, τις εμπειρίες τους, που με εμπιστεύτηκαν παρόλο την ανησυχία τους ότι κάτι τέτοιο μπορεί να έθετε σε κίνδυνο το επάγγελμά τους και που με βάλανε στις παρέες τους για να μπορέσω να παρατηρήσω από κοντά το πως διασκεδάζουν, τι συζητάνε και το πως συμπεριφέρονται στο άλλο φύλο. Χωρίς την δικιά τους συμβολή η εργασία αυτή θα ήταν ελλιπής. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου τον κ. Θεόδωρο Παραδέλλη καθώς και τον κ. Γιαννακόπουλο, για την συμβολή τους στην διπλωματική αυτή. Τους ευχαριστώ θερμά.

Προσωπική Τοποθέτηση

Το να μελετήσω την νυχτερινή ζωή των στρατιωτικών για μένα ήταν μία πρόκληση αλλά και περιέργεια. Μου δινόταν η δυνατότητα μέσα από την διπλωματική να προσεγγίσω τα στρατιωτικά στελέχη και να διαπιστώσω κατά πόσο ισχύουν οι αντιλήψεις και τα στερεότυπα που τους θέλουν να ανήκουν σε μία ιδιόρρυθμοι κοινωνική ομάδα.

Η ιδιορρυθμία των στρατιωτικών, όπως αρχικά πίστευα, έγκειται στο γεγονός ότι η συμπεριφορά τους έχει στιγματιστεί από την στρατιωτική εκπαίδευση, μια εκπαίδευση που τους θέλει πειθαρχημένους και αυστηρά συγκρατημένους σε κάθε εκδήλωση εξωτερικού συναισθήματος, αλλά και από το περιβάλλον εργασίας που έρχονται αντιμέτωποι σε καθημερινή βάση. Ένα περιβάλλον που είναι περικυκλωμένο από συρματοπλέγματα και κυριαρχείται επί το πλείστον από το ανδρικό φύλο, κάτι που αναμφίβολα ενίσχυσε και το ερευνητικό μου ενδιαφέρον, από την στιγμή που τίθενται και θέματα έμφυλων σχέσεων. Μάλιστα η ύπαρξη κάποιων λαϊκών αποφθεγμάτων για τους στρατιωτικούς και την στρατιωτική ζωή αποδεικνύουν την αρνητική εικόνα που έχουμε σχηματίσει οι περισσότεροι από εμάς για τα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων. « Μη του δίνεις σημασία, ΚΑΡΑΒΑΝΑΣ είναι, τι περιμένεις;», «Εκεί που σταματάει η λογική, ξεκινάει ο ΣΤΡΑΤΟΣ».

Επειδή όμως η πρόσβαση σε κάποιο στρατόπεδο δεν έγινε εφικτή, ο μοναδικός τρόπος που θα μπορούσαμε να έρθουμε σε επαφή με τους στρατιωτικούς και να διαπιστώσουμε κατά πόσο ισχύουν τα παραπάνω, ήταν μέσα από τους χώρους διασκέδασης, χώρους που επιλέγουν για να «ξεφύγουν» από την καθημερινότητά τους και που μπορούν να παρευρεθούν όλοι οι πολίτες ανεξαρτήτου φύλου και

ειδικότητας και όλα αυτά κάτω από τους δυνατούς ήχους της μουσικής και της κατανάλωσης αλκοόλ.

Η περιέργεια όμως μου είχε δημιουργηθεί και σε προγενέστερο στάδιο κατόπιν προσωπικών επαφών με άτομα που είχαν αποφοιτήσει από την Σχολή Ευελπίδων. Άτομα που συμπεριφερόντουσαν όπως όλοι οι άνθρωποι αλλά με την πάροδο του χρόνου τους έβλεπες να αντιμετωπίζουν τους άλλους, σαν κατώτερους, λες και είχαν κάποιον οπλίτη απέναντί τους.

Έτσι όλοι αυτοί οι λόγοι με ώθησαν στο να στραφώ σε αυτό το περιεχόμενο της διπλωματικής, για να αποδείξουμε κατά πόσο ισχύουν οι αρνητικές αντιλήψεις ή να τις αναιρέσουμε μιας και θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τον κόσμο τους κυρίως μέσα από την νυχτερινή τους ζωή και τις πρακτικές που υιοθετούν στα πλαίσια της διασκέδασής τους. Τέλος, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η ενασχόληση με αυτό το αντικείμενο μελέτης έφερε στην επιφάνεια και άλλα θέματα πολύ πιο κεντρικά, όπως την επιτέλεση του ανδρισμού και την κατασκευή της ανδρικής ταυτότητας των στρατιωτικών στελεχών, στελεχών που ανήκουν σε όλες τις βαθμίδες της στρατιωτικής ιεράρχησης.

Μεθοδολογία και μεθοδολογικά προβλήματα

Προκειμένου όμως να ολοκληρωθεί η εργασία αυτή κρίθηκε αναγκαίο η άντληση των στοιχείων και πληροφοριών να μην περιοριστεί μόνο σε βιβλιογραφικές αναφορές και αναλύσεις αλλά να συνδυαστεί με μια μικρή επιτόπια έρευνα και συμμετοχική παρατήρηση. Έτσι η επιτόπια έρευνα ήταν διάρκειας έξι μηνών και έλαβε χώρα στο νησί της Λέσβου και πιο συγκεκριμένα στην πόλη της Μυτιλήνης. Η επιλογή του μέρους έγινε με κριτήριο ότι πρόκειται για ένα νησί που είναι κατάμεστο από στρατιωτικές μονάδες και κατά συνέπεια η ίδια η ζωή του νησιού χαρακτηρίζεται από το γεγονός αυτό. Κατά την διάρκεια της επιτόπιας έρευνας, πέρα των

συμμετοχικών παρατηρήσεων έγιναν και 13 συνεντεύξεις σε στρατιωτικά στελέχη που ανήκουν σε διαφορετικές βαθμίδες στο στρατό, ξεκινώντας από την πιο χαμηλή που είναι αυτή των ΕΠΟΠ, δηλαδή των επαγγελματιών οπλιτών και φθάνοντας ως την βαθμίδα του λοχαγού.

Η επιλογή του δείγματος έγινε με την μέθοδο της χιονοστιβάδας και περιλαμβάνει άνδρες άγαμους, ηλικίας 20-30 χρονών, με διαφορετικό μορφωτικό επίπεδο αλλά και διαφορετικό τόπο καταγωγής. Για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε τις περισσότερες φορές ένα μικρό ψηφιακό μαγνητόφωνο και πραγματοποιήθηκαν κυρίως σε ιδιωτικό χώρο προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν τα προβλήματα καταγραφής συνεντεύξεων σε χώρους με πολύ κόσμο και διάφορους θορύβους, που αντί να διευκολύνουν το έργο του ερευνητή το δυσκολεύουν.

Για τις συμμετοχικές παρατηρήσεις κρατήθηκε ημερολόγιο και περιλαμβάνει κυρίως σχόλια από την στάση των στρατιωτικών μέσα σε νυχτερινά μαγαζιά του τύπου μπαρ, club και μπαρ με γυναίκες. Τέλος ως σημαντική πηγή πληροφοριών αποτελούν και διάφορες βιωματικές μου εμπειρίες με άτομα που έτυχε να τα γνωρίσω στην Αθήνα όταν ήταν στο βαθμό του ανθυπασπιστή και έχουν φθάσει τώρα στο βαθμό του λοχαγού.

Όσο αφορά τα προβλήματα που σημειώθηκαν για την εκπόνηση αυτής της διπλωματικής ήταν επί το πλείστον ως προς την αναζήτηση του δείγματος. Πολλοί στρατιωτικοί, υψηλόβαθμοι κυρίως, αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στη διαδικασία της συνέντευξης γιατί όπως υποστήριξαν η ιδεολογία τους δεν τους το επιτρέπει και άλλοι γιατί υπάρχει κάποιος στρατιωτικός κανονισμός που τους απαγορεύει να μιλάνε για οποιοδήποτε θέμα είτε αυτό αφορά την στρατιωτική τους ζωή είτε όχι. Στα λεγόμενά τους όμως διέκρινα πιο πολύ κάποιον φόβο μήπως χάσουν τη δουλειά τους παρά ότι είχαν κάποια δυσκολία στο να μου μιλήσουν.

Ο φόβος αυτός δημιουργήθηκε από ότι κατάλαβα γιατί πίστεψαν ότι ίσως να μην ήμουν μια μεταπτυχιακή φοιτήτρια αλλά δημοσιογράφος που ήθελε να δημιουργήσει θέμα με στρατιωτικούς. Το στοιχείο του φόβου το εντόπισα και σε μερικές συνεντεύξεις που όπως χαρακτηριστικά μου είπαν « Ευχαρίστως να σε βοηθήσουμε αρκεί όμως να μην χάσουμε τη δουλειά μας». Έτσι χρειάστηκε πολλές φορές να επισημάνω ότι όσα καταγράφονται δεν θα γνωστοποιηθούν και ότι τίποτα δεν θα καταγραφεί ονομαστικά.

Στην αρχή όμως έχοντας αντιμετωπίσει τέτοιες αντιδράσεις απογοητεύτηκα και πίστεψα ότι δεν θα μου μιλήσει κανένας από τους υψηλόβαθμους. Έτσι αποφάσισα να στείλω ηλεκτρονικό μήνυμα στον εκπρόσωπο τύπου του υπουργείου εθνικής αμύνης αλλά και στις πληροφορίες του υπουργείου, προκειμένου να μου πουν αν μπορεί να καταστεί εφικτό η χορήγηση κάποιας άδειας για πρόσβαση σε κάποια μονάδα για την αναζήτηση ανώτερων στρατιωτικών στελεχών. Απάντηση όμως από το συγκεκριμένο υπουργείο δεν μου ήρθε και έτσι η μόνη λύση που είχα ήταν να ξεκινήσω με τους χαμηλόβαθμους και μέσα από αυτούς ίσως να προέκυπτε και κάποιος ανώτερος, όπως και έγινε.

Προβλήματα όμως εντοπίστηκαν και ως προς την διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Πολλά από τα στελέχη δεν επιθυμούσαν τη χρήση του ψηφιακού μου μαγνητοφώνου και έτσι χρειάστηκε πέντε συνεντεύξεις να τις καταγράψω χειρόγραφα. Το γεγονός όμως αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μην καταφέρω να παρατηρήσω τις διάφορες εκφράσεις του προσώπου τους, τις χειρονομίες, τη στάση του σώματός τους αλλά και να επηρεάζω με την στάση μου (επειδή έγραφα) την ροή της συζήτησής μας.

Κάποιες φορές διαπίστωνα ότι εξαιτίας αυτού του μεθοδολογικού εργαλείου οι απαντήσεις που έπαιρνα ήταν πολύ συγκρατημένες. Πιο συγκεκριμένα σε μία

συνέντευξη με δύο στρατιωτικούς ο ένας έκανε νόημα στον άλλον να μην πει άλλα και του έδειξε το μαγνητόφωνο που τους κατέγραφε.

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα που αντιμετώπισα ήταν το θέμα του φύλου. Το γεγονός ότι ήμουν γυναίκα έκανε μερικούς να νομίζουν ότι η εργασία μου είναι πρόφαση και ο μόνος λόγος που την κάνω ήταν για να τους προσεγγίσω ερωτικά. Σε άλλες περιπτώσεις ο παράγοντας του φύλου, τους επηρέασε στον τρόπο που μου έδιναν τις απαντήσεις τους. Συνήθως έπαιρνα απαντήσεις ωραιοποιημένες και ιδιαίτερα στις ερωτήσεις που ανήκαν στη θεματική κατηγορία της σεξουαλικότητας – σεξουαλικές υπηρεσίες, οι απαντήσεις ήταν άλλοτε μονολεκτικές και άλλοτε μη ξεκάθαρες.

Το θέμα όμως του φύλου διαπίστωσα ότι τους επηρέασε πιο πολύ όταν βρέθηκα με μία παρέα στρατιωτικών σε μαγαζιά που προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες. Εκεί δεν ήταν καθόλου άνετοι. Αρχικά αποφάσισαν να καθίσουμε σε υπερυψωμένα σκαμπό που βρίσκονταν σε μια άκρη του μπαρ, έχοντας όμως πλήρη ενόραση στην κεντρική μπάρα όπου οι γυναίκες του μαγαζιού επιδίδονταν στην πρακτική του στριπτίζ. Στη συνέχεια παράγγειλαν τα ποτά τους και ήδη τα βλέμματά είχαν στραφεί σε μια κοπέλα που μόλις είχε ανεβεί για να χορέψει το κομμάτι της. Η παρέα μου παρέμενε σιωπηλοί και μάλιστα βιαζόντουσαν να πιούμε γρήγορα τα ποτά μας για να φύγουμε. Ντρεπόντουσαν μπροστά μου, ένοιωθαν άβολα και αυτό φάνηκε από την βιασύνη τους να φύγουμε αλλά και γιατί κανονίζανε να έρθουν στο ίδιο μαγαζί την επόμενη βδομάδα και εννοείται χωρίς την παρουσία μου.

Ένα άλλο πρόβλημα που αντιμετώπισα ήταν ότι εξαιτίας του υπερβολικού φόρτου εργασίας τους, είτε με υπηρεσίες είτε με διάφορες ασκήσεις μεσολάβησε αρκετό διάστημα ώστε να καταφέρω να κλείσω κάποιες συνεντεύξεις. Μάλιστα μερικές από αυτές δεν έγιναν ποτέ επειδή συνέπεσαν πολλοί παράγοντες μαζί, όπως

υπηρεσίες, άδειες που έφευγαν από το νησί καθώς και μεταθέσεις εκτός του νησιού. Παρ όλα όμως τα παραπάνω μεθοδολογικά προβλήματα συγκεντρώθηκαν αρκετά στοιχεία, πληροφορίες και παρατηρήσεις έτσι ώστε να προκύψει η διπλωματική αυτή.

Κεφάλαιο 1: Στρατιωτική ζωή

1.1 Ο στρατός ως θεσμός και ως ίδρυμα.

Στο σημείο όμως αυτό κρίνω απαραίτητο να αναφέρω κάποια γενικά στοιχεία για το πώς λειτουργεί ο στρατός ως θεσμός και ως ίδρυμα, προκειμένου να κατανοήσουμε τις συνθήκες με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι τα στρατιωτικά στελέχη και κατά συνέπεια πώς επηρεάζονται και αν συμβαίνει και αυτό στην καθημερινή τους ζωή και σε όλες τους τις δραστηριότητες.

Καταρχάς ο στρατός θεωρείται ότι είναι ένας εξειδικευμένος θεσμός που στοχεύει στην υπεράσπιση της πατρίδας. Για την εκπλήρωση του στόχου αυτού, απασχολούνται άτομα που έχουν αποφοιτήσει από τις παραγωγικές σχολές¹, από τους Εθελοντές Πενταετούς Υποχρέωσης, από τους Εθελοντές Μακράς Θητείας και από τους Επαγγελματίες Οπλίτες. Οι παραπάνω κατηγορίες αποτελούν και το μόνιμο στρατιωτικό προσωπικό. Ο στρατός όμως προκειμένου να υλοποιήσει τον στόχο της εδαφικής ακεραιότητας πέρα από το έμμισθο προσωπικό του, εκπαιδεύει και όλους τους νέους ηλικίας 19 χρονών μέσα από το μηχανισμό της υποχρεωτικής στράτευσης, (διάρκειας 12 μηνών). Για την εκπαίδευση βέβαια των νέων, αρμόδιοι δεν είναι άλλοι παρά τα διάφορα στρατιωτικά στελέχη.

Το περιεχόμενο της βασικής τους εκπαίδευσης περιλαμβάνει ατέλειωτες ασκήσεις και γυμνάσια. « Ο σκοπός αυτών των ασκήσεων είναι να χτίσουν στο σώμα του νεόφυτου συγκεκριμένες στάσεις, απόψεις, για παράδειγμα πώς να βρίσκονται σε

¹ Στην Ελλάδα υπάρχει η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, η Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών, η Σχολή Ικάρων, η Σχολή Αξιωματικών Νοσηλευτικής και η Σχολή Ναυτικών Δοκίμων.

θέση ετοιμότητας με τα όπλα όταν βρίσκονται σε καταστάσεις που πρέπει να ενεργούν άμεσα» (Hockey 2002:158). Επιπλέον, στην περίοδο της εκπαίδευσής τους, ανέχονται τις προσβολές των ανωτέρων και την κυριαρχία άλλων που είχαν μπει στο στρατό πριν έξι μήνες (Gill 1997:534). Η επιβολή αυτή της πειθαρχικής εξουσίας επιτελείται, στηρίζεται κυρίως στο «αρρενωπό» παρουσιαστικό είτε των αξιωματικών είτε των παλιών: αυστηρό βλοσυρό βλέμμα και κυρίως δυνατή, κοφτή, «αρρενωπή» φωνή η οποία δεν ακούγεται απλώς, αλλά επιβάλλεται, καταλαμβάνει τον ακουστικό χώρο (Γιαννακόπουλος 2003:188).

Η στρατιωτική όμως εκπαίδευση εφαρμόζεται σε συγκεκριμένους χώρους τα λεγόμενα στρατόπεδα ή στρατιωτικές μονάδες. Έτσι για τα στελέχη, ένα στρατόπεδο είναι απλά το εργασιακό τους περιβάλλον, ενώ για τους νέους ένας χώρος που αναγκαστικά εισέρχονται σε αυτόν, λόγω της στρατιωτικής τους θητείας.

Όσο αφορά την οργάνωση και την λειτουργία των στρατοπέδων διαπιστώνουμε ότι προωθείται από τον επίσημο στρατιωτικό λόγο η ιδέα, ότι δε διαφέρει για παράδειγμα από άλλους διοικητικούς-οικονομικούς θεσμούς. Για παράδειγμα ο τρόπος που είναι διαρθρωμένος ένας δημόσιος οργανισμός με τους γενικούς διευθυντές, τους διευθυντές, τους τμηματάρχες, τους τομεάρχες, τους υπαλλήλους, δε διαφέρει από τη διοικητική διάρθρωση π.χ. ενός Συντάγματος με το Συνταγματάρχη, τους ταγματάρχες, τους λοχαγούς, τους διμοιρίτες και τους στρατιώτες (Μηλιώτης 2000: 31).

Κάθε όμως στρατόπεδο ανεξαρτήτου σώματος, εμφανίζει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Τα χαρακτηριστικά αυτά, συμπίπτουν με αυτά των ολοπαγών ιδρυμάτων, μια έννοια που την απέδωσε ο Goffman, πράγμα που μας οδηγεί να συμπεράνουμε ότι ο στρατός είναι ένα τέτοιο ίδρυμα. Πιο συγκεκριμένα κάθε νεοσύλλεκτος μέχρι την στιγμή της εισδοχής του στο στρατόπεδο έχει έναν τρόπο

ζωής και έναν κύκλο καθημερινών δραστηριοτήτων που θεωρούνται δεδομένα. Ο οικείος όμως αυτός κόσμος γρήγορα θα ανατραπεί και την θέση του θα την πάρει ένας «ανάποδος κόσμος» από απρόβλεπτους κανόνες και ώρες που δεν έχουν καμία σχέση με την προηγούμενη πολιτική του ζώη.

Ο κόσμος αυτός είναι «ανάποδος» γιατί επιδιώκει την «προσωπική παραμόρφωση» αφού τους απογυμνώνει από την ταυτότητά τους και οτιδήποτε συνδέεται με αυτήν. Η απογύμνωση συντελείται κυρίως με την στέρηση της συνηθισμένης τους εμφάνισης, με κούρεμα, με τη διανομή του ιδρυματικού ματισμού που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η φαιοπράσινη στολή, αλλά και με περιορισμό των υλικών ανέσεων. Περιορισμός υπάρχει και ως προς τις κινήσεις αφού όλες οι εκδηλώσεις της νέας τους ζωής διεξάγονται στον ίδιο χώρο και κάτω από την ίδια μοναδική αυθεντία. Η δυσμενή τους όμως κατάσταση ενισχύεται αφού κάθε φάση της καθημερινής τους δραστηριότητας συντελείται σε άμεση συναστροφή με μια σωρεία άλλων, οι οποίοι όλοι τυγχάνουν της ίδιας μεταχείρισης και από τους οποίους απαιτείται να κάνουν μαζί το ίδιο πράγμα, αλλά και γιατί όλες οι φάσεις των δραστηριοτήτων της ημέρας είναι αυστηρά προγραμματισμένες και προκαθορισμένες. Επίσης, ολόκληρη η ακολουθία των δραστηριοτήτων επιβάλλεται εκ των άνω από ένα σύστημα ρητών, τυπικών θεσπίσεων κι ένα σώμα λειτουργών, ενώ ο καταναγκαστικός χαρακτήρας τους συνεντάσσονται σε ένα μοναδικό, ορθολογικό σχέδιο, καταρτισμένο, για να εκπληρώνει, τους επίσημους σκοπούς του ιδρύματος (Goffman 1994 :25).

Τα παραπάνω όμως χαρακτηριστικά συνδέονται και με μία σειρά από κανονισμούς και αξίες που καθορίζουν την συμπεριφορά τόσο των στελεχών όσο και των νεοσύλλεκτων. Από τις αξίες οι πιο σημαντικές, όπως αυτές παρουσιάζονται από το ευρύτερο στρατιωτικό περιβάλλον, είναι η αξία της υπακοής, του σεβασμού, της

υποταγής που σχετίζεται με κανονιστικούς χαιρετισμούς προς τους ανώτερους, άμεση εκτέλεση των διαταγών, καθαρή και δυνατή φωνή σε αναφορές με δήλωση βαθμού, ονοματεπώνυμου και ειδικότητας. Η αξία επίσης της εξωτερικής εμφάνισης που συνδέεται με κοντά μαλλιά, καθημερινό ξύρισμα, καθαρές, σιδερωμένες και κουμπωμένες στολές και γυαλισμένα άρβυλα αλλά και της καθαριότητας που συνδέεται με καθαριότητα σωματική, των προσωπικών ειδών και των χώρων διαβίωσης. Εξίσου όμως σημαντική είναι και η αξία της ακρίβειας όπως και της τακτοποίησης. Η ακρίβεια απαιτεί συντονισμένο βηματισμό στις ασκήσεις ακρίβειας, αυστηρή τήρηση κλητήριων σαλπισμάτων, καθορισμένων ωρών σιτισμού και καθορισμένων υπηρεσιών (π.χ. σκοπού, θαλαμοφύλακα), ενώ η τακτοποίηση σχετίζεται με ενιαίο στρώσιμο κρεβατιού και τακτοποίηση διαφόρων ειδών σε κατάλληλους χώρους ή σε καθορισμένες θέσεις.²

Η αξία όμως που υπερτερεί από όλες τις παραπάνω, είναι η αξία της πειθαρχίας. Πειθαρχία στον στρατό σημαίνει ότι υπάρχουν ανώτεροι που νομιμοποιούνται να διοικούν τους κατώτερους σύμφωνα με καθορισμένους κανόνες και διαταγές. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε ένα στρατιωτικό άρθρο αναφέρεται ότι η πειθαρχία στον στρατό εμπεριέχει δύναμη, κυριαρχία, εξουσία και ολοκληρωτισμό ως προς τη συμμόρφωση της βίας. Μιας βίας που αναγκαστικά πρέπει να μάθουν να την ασκούν όταν αυτή κριθεί αναγκαία για την υπεράσπιση της εδαφικής ακεραιότητας (Μηλιώτης 2000:33).

Στην πειθαρχία όμως από την στιγμή που υπάρχουν ανώτεροι και κατώτεροι εδραιώνεται ένα ιεραρχικό σύστημα οργάνωσης και ανάληψης ρόλων. Έτσι κάθε ιεραρχικά κατώτερος οφείλει υπακοή και εκτέλεση των διαταγών του ανωτέρου. Η θέση του καθενός στην ιεραρχική βαθμίδα (ο λεγόμενος βαθμός) γίνεται αντιληπτή

² Κορώσης, *Ο θεσμός του στρατού ως φορέα δευτερογενούς κοινωνικοποίησης*, σελ 135.

μέσα από ένα ραμμένο διακριτικό στο πέτο της στολής του. Βέβαια στις ιεραρχικά ανώτερες θέσεις φθάνουν μόνο οι απόφοιτοι της σχολής των αξιωματικών δηλαδή όσοι αποφοιτούν από την σχολή Ευελπίδων. Η εξέλιξη σε κάθε βαθμό εξαρτάται από τα χρόνια υπηρεσίας στο στράτευμα, δηλαδή την «αρχαιότητα». Μεταξύ ομοιόβαθμων, ιεραρχικά ανώτερος είναι ο «αρχαιότερος». ³Θα πρέπει όμως να τονίσουμε ότι η αξία της πειθαρχίας και του ιεραρχικού συστήματος δεν παρουσιάζεται ως αυτοσκοπός για τον επίσημο στρατιωτικό λόγο, αλλά παράγεται για την υπεράσπιση της πατρίδας, του στόχου δηλαδή που ο ίδιος ο στρατός υπερασπίζεται (Μηλιώτης 2000:35).

Η επίτευξη όμως του παραπάνω στόχου απαιτεί και κατάλληλη στρατιωτική αγωγή, εμπλουτισμένη με αρετές για τα στρατιωτικά στελέχη για να μπορούν αυτοί αποτελεσματικά να τις μεταφυτεύσουν και στο προσωπικό τους. Τέτοιες αρετές που προωθούν είναι η θέληση, η ανάληψη ευθυνών, η αλληλεγγύη- συναδελφικότητα, η ετοιμότητα, το θάρρος, η αντοχή, η αποφασιστικότητα, η πρωτοβουλία, η αξιοπιστία, το καθήκον, ο ενθουσιασμός και άλλα. (Καραμπατσόλης 2003:6-17).

Αναλυτικότερα, η θέληση αποτελεί δύναμη για την αντιμετώπιση και υπερνίκηση κάθε δυσκολίας για την επίτευξη ενός σκοπού που στο παράδειγμα του στρατού είναι η εδαφική ακεραιότητα, όπως έχουμε ήδη αναφέρει. Η αλληλεγγύη – συναδελφικότητα λειτουργεί ως συνεκτικός δεσμός ανάμεσα στους στρατιώτες, μια συνεκτικότητα που είναι αναγκαία προκειμένου να φέρουν σε πέρας την αποστολή τους. Η ετοιμότητα και αυτή με την σειρά της σπουδαία αρετή, αφού κάθε στρατιωτικός πρέπει να είναι πάντα έτοιμος και να ενεργοποιεί εγκαίρως και χωρίς προειδοποίηση τις πνευματικές και σωματικές του ικανότητες για την τυχαία λύση ενός ζητήματος που προέκυψε απρόοπτα. Μια άλλη αρετή είναι και αυτή της

³ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Διπλωματική Μανώλη Τσοχατζή (2004) «Παλιοί και νέοι : σχέσεις ιεραρχίας και η διαχείριση της ανδρικής ταυτότητας στον Ελληνικό στρατό».

αξιοπιστίας. Ένας στρατιωτικός όταν είναι αξιόπιστος θεωρεί τις διαταγές ιερές και εκτελεί αυτές στο ακέραιο. Όταν όμως δεν συμβαίνει αυτό, στην ουσία σημαίνει ότι παραιτείται από το κύρος του και καλλιεργεί την μέτρια ποιότητα της μονάδας του (Καραμπατσόλης 2003:6-17).

Οι παραπάνω όμως αρετές αντιστοιχούν σε μια ιδανική μορφή ενός στρατεύματος κάτι που δεν φαίνεται να ισχύει μέσα στις στρατιωτικές μονάδες. Εκεί, η πλειοψηφία των στρατιωτικών δεν διαθέτει ούτε τις μισές από τις αξίες και τις αρετές που αναφέραμε, με αποτέλεσμα η εικόνα που έχει σχηματιστεί για τον στρατό ως η τέλεια οργανωμένη κοινωνία σε συνδυασμό με την «σωστή» στρατιωτική αγωγή να καταρρίπτεται. « Πίστευα ότι ο στρατός ήταν μια τέλεια οργανωμένη κοινωνία, άσχετα αν αποδείχτηκε ότι ήταν λιγότερο οργανωμένη έως καθόλου».

Μάλιστα, η λογική της τέλει οργανωμένης κοινωνίας δεν υφίσταται από την στιγμή που μέσα στα στρατόπεδα δίπλα από την τάξη συναντάμε και την αταξία. Η αταξία εντοπίζεται στους παλιούς που αδιαφορούν για την πειθαρχία, την τυπικότητα του στρατού. Η παραβίαση αυτή της στρατιωτικής τάξης εκφράζεται, αποτυπώνεται στο σώμα, την εμφάνιση του παλιού. Οι παλιοί για παράδειγμα αφήνουν να μακρύνουν τα μαλλιά τους πέρα από το «προβλεπόμενο» μήκος, στενεύουν το παντελόνι της φαιοπράσινης, αλλάζουν τη ζώνη που τους δόθηκε στο κέντρο με μια πιο φαρδιά κα (Γιαννακόπουλος 2003:1940).

Συνοψίζοντας, οι παραπάνω αρετές μπορεί να αποσκοπούν στην εξιδανικευμένη μορφή του στρατεύματος, παρ όλα αυτά χαρακτηρίζουν στο έπακρο την στρατιωτική ζωή που απευθύνεται στα στρατιωτικά στελέχη σε συνδυασμό πάντα με της αξία της πειθαρχία και του ιεραρχικού συστήματος. Η στρατιωτική όμως ζωή περιλαμβάνει και ένα ακόμα χαρακτηριστικό, αυτό της στρατιωτικής διαλέκτου.

1.2 Στρατιωτική διάλεκτος

Ο Goffman στα πλαίσια μελέτης των ολοπαγών ιδρυμάτων αναφέρει ότι αναπτύσσεται μια «ιδρυματική διάλεκτος» μέσω του οποίου οι τρόφιμοι περιγράφουν γεγονότα που είναι αποφασιστικής σημασίας για τον ιδιαίτερο κόσμο τους. Το προσωπικό και ιδιαίτερα το κατώτερο, γνωρίζει τη γλώσσα αυτή και την χρησιμοποιεί όταν μιλά με τροφίμους, επιστρέφοντας σε έναν πιο δόκιμο λόγο όταν απευθύνεται στους ανωτέρους (Goffman 1994 :66).

Την ίδια αυτή εικόνα την εντοπίζουμε και στον στρατό μέσα από την υιοθέτηση της στρατιωτικής διαλέκτου. Οι εκφράσεις και οι λέξεις που περιλαμβάνονται σε αυτή τη διάλεκτο είναι πολλές και ποικίλες. Πρώτα από όλα τον νεοσύλλεκτο τον αποκαλούν «νέοψ», «ψάρι», «στραβάδι», «ποντίκι», «αρουραίο», «γιόκα» επειδή δεν έχει συνηθίσει στο νέο του περιβάλλον, δίνει πιο πολύ την εικόνα του ψαριού που βρίσκεται έξω από τα νερά του και για αυτό του αποδίδουν τέτοιους χαρακτηρισμούς. Σε αντίθεση με τον νέο, βρίσκεται ο παλιός που γνωρίζει τα κατατόπια αλλά και διάφορα κόλπα που τον βοηθάνε να ξεγλιστράει από αγγαρείες και έτσι συναντάμε χαρακτηρισμούς όπως «παλαιούρας», «παλιοσειρά», «αρχαίος».

Άλλες εκφράσεις-λέξεις που συναντάμε στην στρατιωτική διάλεκτο είναι η «Ροζαλία» που σημαίνει το απολυτήριο, το «Πλοίο της Αγάπης» που αναφέρεται στο όχημα συγκομιδής σκουπιδιών από το στρατόπεδο, «μάχιμος» για τον δραστήριο, επιμελή που υπηρετεί σε μονάδα εκστρατείας, «μαύρο» για τον Στρατιώτη Τεθωρακισμένων λόγω του χρώματος στο μπερέ, τον θαλαμοφύλακα τον αποκαλούν

«θαλαμόσκυλο», «καλλιόπη» είναι η τουαλέτα, «Σ.ΕΞ» η στέρηση εξόδου και η λίστα ακόμα παραμένει ανεξάντλητη⁴.

Στην στρατιωτική αυτή διάλεκτο παρατηρούμε επίσης να αποδίδουν και διάφορες ονομασίες για τις πόλεις ή τα νησιά στα οποία υπηρετούν ή δουλεύουν. Έτσι την Λέσβο την αποκαλούν «Γκασμαδία», «Μποχαλία» την Κω, «Ουγκάντα» την Σάμο κα. Η στρατιωτική όμως «αργκό» χρησιμοποιεί και ορισμένες επίσημες συντομογραφίες όπως «Λγος» για Λοχαγό, «Ανθστης» για Ανθυπασπιστή, «ΕΠΥ» Εθελοντής Πενταετούς Υποχρέωσης κοκ. Συντομογραφίες υπάρχουν και για τις μονάδες - σώματα - όπλα έτσι «ΜΧ» είναι το Μηχανικό, «ΠΖ» το Πεζικό, «ΤΘ» τα Τεθωρακισμένα.

Κατά την διάρκεια της έρευνάς μου οι εκφράσεις που άκουσα να χρησιμοποιούνται κατά κόρον είναι «με πάει μία μία» που σημαίνει ότι οι υπηρεσίες είναι μία μέρα μέσα και μία έξω, «Καραβανάς» ως χαρακτηρισμός που απέδιδαν στους μόνιμους στρατιωτικούς, το « Δε σε χαλάει;» ως ειρωνικό σχόλιο ικανοποίησης για το «χώσιμο» άλλων εκτός του ιδίου καθώς και ότι « Αυτός είναι Παρτάλι». Με τον όρο Παρτάλι εννοούσαν άτομο με μειωμένες προσωπικές φιλοδοξίες.⁵ Ο Goffman υποστηρίζει ότι την διάλεκτο αυτή δεν την χρησιμοποιούν όταν βρίσκονται στον «έξω κόσμο». Η διαπίστωση όμως αυτή δεν ισχύει στο δικό μου δείγμα αφού τις εκφράσεις αυτές τις άκουσα πολλές φορές ακόμα και σε νυχτερινές εξόδους.

1.3 Στίχοι

Εύλογο συμπέρασμα όμως από όλα τα παραπάνω είναι ότι η ζωή στο στρατό ιδιαίτερα για τους νέους που εκπληρώνουν την στρατιωτική τους θητεία, δεν είναι

⁴ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε www.omhroi.gr, www.skopies.net

⁵ Ο Γιαννακόπουλος εντόπισε διαφορετική ερμηνεία στον όρο «Παρτάλι». Η έννοια αυτή προορίζεται για τα άτομα εκείνα που η συμπεριφορά τους χαρακτηρίζεται ως «χύμα».

εύκολη υπόθεση. Στην κατάσταση αυτή δεν τοποθετώ τα στρατιωτικά στελέχη γιατί ήταν προσωπική τους επιλογή να ακολουθήσουν αυτή τη σταδιοδρομία. Βέβαια αυτό δε σημαίνει ότι αναιρούμαι την δυσκολία του επαγγέλματός τους. Οι νέοι όμως δυσκολεύονται σε αυτόν τον «ανάποδο κόσμο» πράγμα που αποδεικνύεται και μέσα από τα διάφορα στιχάκια που δημιουργούν. Χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα: «Τα πόδια μου βαρύνανε από την περιπολία, γιατί είναι τρίωρο βαρύ χωρίς αμφιβολία» ή «Καλύτερα να πούλαγα γκαζόζες, λεμονάδες παρά που πήγα κι έμπλεξα με τους караβανάδες» ή « Από καιρό σε καιρό τα πράγματα αλλάζουν μα πάντα πίκρα στο στρατό όλοι θα δοκιμάζουν» και «Σε τάγμα ανεπιθύμητων ήρθε η μετάθεσή μου το ‘μαθα και έχασα για λίγο τη φωνή μου».

Κεφάλαιο 2: Νυχτερινή ζωή των Στρατιωτικών

2.1 Έρευνα πεδίου στα νυχτερινά μαγαζιά της Μυτιλήνης.

Τα στρατιωτικά όμως στελέχη μετά την ολοκλήρωση του οχταώρου τους έχουν την δυνατότητα να αφήσουν το στρατιωτικό περιβάλλον που διακατέχεται από περιορισμούς, στερήσεις, διαταγές και κανόνες και να επιστρέψουν στον «κανονικό» κόσμο, μια δυνατότητα που δεν την έχουν οι στρατιώτες. Κατά πόσο όμως η ζωή των στρατιωτικών στελεχών μοιάζει με αυτή των απλών πολιτών; Μήπως η ειδικότητά τους, τους επηρεάζει στον τρόπο που συμπεριφέρονται, στον τρόπο που κινούνται και οργανώνουν την προσωπική και κοινωνική τους ζωή;

Για να πάρουμε όμως τις κατάλληλες απαντήσεις χρειάστηκε να διεξάγουμε επιτόπια έρευνα στην πόλη της Μυτιλήνης σε διάφορα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης. Ο λόγος που στράφηκα σε αυτούς τους χώρους είναι γιατί εκεί

καταφεύγουν τα στρατιωτικά στελέχη προκειμένου να ξεφύγουν από το μονότονο περιβάλλον του στρατοπέδου.

Η διάρκεια της επιτόπιας έρευνας ήταν ενός εξαμήνου και υλοποιήθηκε κατά τους μήνες Ιανουάριο – Ιούνιο του 2005. Η πόλη της Μυτιλήνης διαθέτει 16 καφέ-μπαρ, 2 club το χειμώνα και 5 μαγαζιά με γυναίκες από όσα εγώ εντόπισα. Το μεγαλύτερο όμως μέρος των συμμετοχικών μου παρατηρήσεων περιορίστηκε σε μαγαζιά που είχαν τη «φήμη» ότι συχνάζουν στρατιωτικοί. Έτσι στην κατηγορία των καφέ-μπαρ περιορίστηκα κυρίως σε 2, σε όλα τα club και σε 3 μαγαζιά με γυναίκες.

Θα πρέπει όμως να τονίσουμε ότι η μεγαλύτερη προσέλευση μόνιμων στρατιωτικών εντοπίστηκε σε καφέ-μπαρ και club παρά στα μαγαζιά με τις γυναίκες, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν συχνάζουν και στα τελευταία. Σε αυτές τις νυχτερινές εξόδους άλλοτε πήγαινα με την παρέα μου και άλλοτε τύχαινε να παρευρίσκομαι σε παρέα στρατιωτικών, πράγμα που μου έδινε τη δυνατότητα να τους παρατηρώ από κοντά για το πώς μιλάνε μεταξύ τους, πώς διασκεδάζουν, τι πίνουν αλλά και για το πώς συμπεριφέρονται στο άλλο φύλο και πώς το προσεγγίζουν. Βέβαια οι παραπάνω στάσεις, συμπεριφορές όπως θα φανεί στη συνέχεια, εμπεριέχουν έντονα τα στοιχεία εκείνα που συμβάλλουν στην επιτέλεση του ανδρισμού και την ενίσχυσή του.

Αρχικά παρατηρήθηκε ότι μία παρέα στρατιωτικών αποτελείται από άτομα του ίδιου φύλου, που έχουν κυρίως το ίδιο όριο ηλικίας και ανήκουν επί το πλείστον στην ίδια ιεραρχική βαθμίδα στο στρατό. Έτσι οι ΕΠΟΠ διασκεδάζουν σε ξεχωριστές παρέες από τους λοχίες και ξεχωριστές από τους αξιωματικούς των στρατιωτικών σχολών. Μάλιστα συχνάζουν και σε διαφορετικά μαγαζιά. Από το δείγμα των συνεντεύξεων μου μόνο ένα άτομο έκανε παρέα με κάποιον ανώτερό του, μία σχέση όμως που σταμάτησε να υφίσταται μέσα σε λίγους μήνες. Χαρακτηριστικό είναι το

γεγονός ότι ο ένας από αυτούς μου παραπονέθηκε ότι ο «φίλος» του τον «τρέχει» συνέχεια τώρα στη μονάδα τους και δεν τον αφήνει ήσυχο. Παρατηρούμε δηλαδή ότι η «ταξική» διαστρωμάτωση υπερίσχυσε μεταξύ τους και αποτέλεσε εμπόδιο για την δημιουργία δεσμών φιλίας.

Έτσι άνδρες του ίδιου βαθμού, της ίδιας κυρίως ηλικίας και σαφώς του ίδιου επαγγέλματος αποφασίζουν όταν δεν έχουν υπηρεσίες και όταν δεν βρίσκονται σε ασκήσεις, να «βγουν» έξω για να διασκεδάσουν και για να περάσουν καλά. Μια έξοδό τους θα αρχίσει κυρίως το απόγευμα γύρω στις 8 για έναν καφέ και στη συνέχεια για μερικούς από αυτούς, για κάνα ποτό όχι όμως για πολύ. Το σκηνικό αυτό, το συναντάς κυρίως τις καθημερινές από Δευτέρα- Πέμπτη. Ο λόγος που δεν κάθονται έως αργά είναι γιατί την επόμενη μέρα τους περιμένει πρωινό ξύπνημα. Βέβαια δεν λείπουν και οι περιπτώσεις στρατιωτικών, κυρίως όμως χαμηλόβαθμων, που επιστρέφουν στο σπίτι τους μόνο για να αλλάξουν και πάνε κατευθείαν στη δουλειά. Τα πράγματα βέβαια αλλάζουν όταν φθάνει η Παρασκευή και το Σάββατο. Η αλλαγή που παρατηρείται είναι κυρίως ως προς την ώρα της βραδινής εξόδου. Το χειμώνα θα βγουν το πολύ μέχρι της 12 το βράδυ, ενώ το καλοκαίρι μετά της 1. Η επιμήκυνση αυτή του ωραρίου γίνεται γιατί η επόμενη μέρα δεν είναι εργάσιμη για αυτούς και έτσι μπορεί να ξενυχτίσουν μέχρι τις πρωινές ώρες χωρίς την έγνοια του πρωινού ξυπνήματος.

Κάθε παρέα στρατιωτικών μέχρι να αποφασίσουν για την βραδινή τους έξοδο προηγείται μία προετοιμασία. Η προετοιμασία για την έξοδο συνήθως ξεκινά νωρίς το απόγευμα και η συνεννόηση διεξάγεται μέσω κινητών τηλεφώνων (Ιωάννου 2001: 259). Όσο αφορά την εμφάνισή τους, το χειμώνα απαρτίζεται κυρίως από παντελόνι και πουκάμισο σε σκούρες αποχρώσεις, ενώ το καλοκαίρι παντελόνι και εφαρμοστά μπλουζάκια που διαγράφονται στα σώματά τους. Κάθε στρατιωτικός διαθέτει επίσης

αυτοκίνητο⁶ ή μηχανή που πολλές φορές τα τοποθετούν έξω από τα μαγαζιά για λόγους ευκολίας αλλά και επίδειξης⁷.

Στη συνέχεια αφού έχει αποφασιστεί η έξοδό τους, η παρέα θα συναντηθεί σε κάποιο σημείο που έχουν δώσει ραντεβού και αποφασίζουν για το μαγαζί της επιλογής τους. Συνήθως η πρώτη τους επιλογή είναι το μπαρ.

Το μπαρ «μικρό και ζεστό» είναι εν δυνάμει στέκι όπου οι κοινωνικές σχέσεις έχουν χαρακτήρα προσωπικό. Στον περιορισμένο χώρο του οικειοποιημένου μπαρ, αντιστοιχεί λίγο-πολύ ένας γνώριμος μικρόκοσμος. Η άφιξή τους συνεπάγεται τη συνάντησή τους με έναν αριθμό γνωστών και φίλων, η σχέση με τους οποίους μπορεί να έχει συναφθεί είτε στο ίδιο μαγαζί, είτε σε άλλα πεδία. Δίπλα στους φίλους, οι στρατιωτικοί συναντούν έναν αριθμό πελατών με τους οποίους δεν συνδέονται, αλλά τους είναι ωστόσο οικείοι, όντας θαμώνες του ίδιου μαγαζιού. Αυτοί συμμετέχουν κατά κάποιο τρόπο στο «διάκοσμο», την «ατμόσφαιρα» του μπαρ, είναι γνωστό το πώς ντύνονται, πώς χορεύουν, ποιες είναι οι παρέες τους, και σε σχέση με αυτή τη γενική εικόνα σχολιάζεται πολύ συχνά το «πως είναι απόψε» ή «ποιοι έχουν έρθει» (Σουλιώτης 2001: 215,216).

⁶ Τα ανώτερα στρατιωτικά στελέχη από την στιγμή που ανήκουν στην «κυρίαρχη» τάξη επενδύουν περισσότερα χρήματα σε δαπάνες αυτοπαρουσίασης και παράστασης σε σύγκριση με τους ΕΠΟΠ. Έτσι οι πρώτοι έχουν στην κατοχή τους πολλά και πιο ακριβά υλικά αγαθά άρα και αυτοκίνητα, ενώ οι ΕΠΟΠ ξοδεύουν λίγα και αφιερώνουν σημαντικό μέρος του χρόνου τους στη συντήρηση του αυτοκινήτου τους και στα μαστορέματα. Βλ. Bourdieu 2002.

⁷ Μάλιστα η κατοχή αυτοκινήτου αποτελεί για πολλούς στρατιωτικούς που ανήκουν επί το πλείστον στη βαθμίδα των ΕΠΟΠ το μοναδικό μέσο επίδειξης και γίνεται λόγος για μοναδικότητα γιατί συνήθως τα άτομα αυτά δεν μπορούν να ξεχωρίσουν ούτε για το μορφωτικό τους επίπεδο (οι περισσότεροι ανήκουν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και ιδιαίτερα είναι απόφοιτοι τεχνικών σχολών) αλλά ούτε και για την πνευματική τους καλλιέργεια. « Εμείς «εποπάρκια» είμαστε που να ξέρουμε;» Έτσι η κατοχή διάφορων υλικών αντικειμένων και ιδιαίτερα εκείνη του αυτοκινήτου, τους δίνει την δυνατότητα να ξεχωρίσουν και να αναδειχτούν στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι όταν το αμάξι τους δεν είναι από τα καινούργια μοντέλα που κυκλοφορούν στην αγορά, προσπαθούν να ξεχωρίσουν με άλλους τρόπους όπως δυνατή μουσική, «κόντρες» με άλλα αμάξια βάζοντας σε αντάλλαγμα διάφορα εξαρτήματα των αυτοκινήτων τους κ.

Σε μία έξοδο με μια παρέα στρατιωτικών ΕΠΟΠ είπα τη γνώμη μου ότι το αμάξι του ενός είναι καλύτερο από του άλλου και τότε ο δεύτερος θύμωσε και μου είπε ότι δεν θα με ξαναβάλει μέσα.

Δημιουργείται δηλαδή ένα αίσθημα του ανήκειν μέσα στο χώρο του μπαρ μιας και όλα τα άτομα γνωρίζονται, είτε εκ πρώτης όψεως είτε γιατί συνδέονται με δεσμούς φιλίας. Μάλιστα μερικά από αυτά θεωρούνται και «τακτικοί» πελάτες. Ένα άτομο όταν θεωρείται «τακτικός» πελάτης τότε αναμένει και διαφορετική συμπεριφορά από τους άλλους που δεν θεωρούνται «τακτικοί». Η διαφορετικότητα συνδυάζεται με διάφορα προνόμια. Τα προνόμια αυτά είναι να γνωρίζουν το όνομα του πελάτη, το ποτό της προτίμησής του ,να τον κερνάνε διάφορα ποτά και να πληρώνει λίγα χρήματα σε σχέση με αυτά που έχει καταναλώσει. (Hunt & Satterlee 1989:525).

Όσο αφορά την επιλογή των μπαρ αυτή δεν γίνεται αυθαίρετα αλλά με βάση κάποιων κριτηρίων με επικρατέστερα αυτά της «καλής μουσικής», του «καλού κόσμου» και των γνωριμιών με το προσωπικό. Βέβαια η έννοια του «καλού» ποικίλει. Έτσι για μερικούς: «καλός κόσμος, να μην σε πατάνε και να μην σε κοιτάνε με μισό μάτι. Να βγαίνεις έξω και να νομίζεις ότι όλοι γύρω είναι φίλοι σου» και για άλλους «ο κόσμος που θα έχει μέσα να είναι ωραίος κόσμος». Συνήθως ο ωραίος κόσμος σχετίζεται με όμορφες γυναικείες παρουσίες.

Πέρα όμως από τα παραπάνω κριτήρια διαπιστώθηκε ότι οι περισσότεροι υψηλόβαθμοι συχνάζουν σε εντελώς διαφορετικά μέρη από τους χαμηλόβαθμους. Τα ανώτερα στρατιωτικά στελέχη έδειξαν να προτιμάνε τα μαγαζιά εκείνα που συγκεντρώνουν πελάτες από την μεσαία και ανώτερη κοινωνική τάξη, ενώ οι χαμηλόβαθμοι τα μαγαζιά που συγκεντρώνουν κόσμο από τα λαϊκά κοινωνική στρώματα. Έτσι υπάρχουν μπαρ που κατακλύζονται από ΕΠΟΠ και άλλα από υψηλόβαθμους. Σε ερώτηση για το αν θα επέλεγαν ένα μαγαζί για την διασκέδασή τους που έχει επί το πλείστον πελάτες που ανήκουν σε ανώτερη ή κατώτερη βαθμίδα αντίστοιχα, οι περισσότερες απαντήσεις ήταν αρνητικές.

« Θα το απέφευγα γιατί σε σχολιάζουνε μωρέ, σε κοιτάνε και λένε, όπως και εμείς όταν δούμε κάποιον ανώτερο λέμε να αυτός είναι εδώ...», « Δεν μας ενδιαφέρουν οι δημόσιες σχέσεις με αυτά τα άτομα. Δεν θέλω ούτε να με αγαπάνε ούτε να τους αγαπώ λόγο βαθμού...», «Όχι δεν έχω κόλλημα να πηγαίνω εκεί που είναι στρατιωτικοί, προτιμώ να πηγαίνω εκεί που είναι μόνο πολίτες, γιατί δεν μου αρέσει να τους βλέπω, τους βλέπω κάθε μέρα μέσα, να τους βλέπω και έξω;», «Όχι 100%. Δεν τους μπορώ μέσα θα τους δεχτώ και έξω; Τι θα το κάνουμε βραδινό προσκλητήριο;».

Βέβαια θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η Μυτιλήνη ως «κλειστή κοινωνία» δεν διαθέτει τις πολλαπλές επιλογές των μεγάλων αστικών κέντρων πράγμα που περιορίζει πολλούς στρατιωτικούς τόσο ως προς την επιλογή των μπαρ όσο και ως προς την συμπεριφορά τους στη διασκέδαση.

Η εικόνα όμως που επαναλαμβάνεται συνήθως σε κάθε νυχτερινή τους διασκέδαση φαίνεται από το ακόλουθο απόσπασμα από τις συμμετοχικές μου παρατηρήσεις: «Ωρα 12:45, οι περισσότεροι από τους ένστολους που βρίσκονται στο μαγαζί πίνουν το ποτό τους, χαζεύουνε τον κόσμο και μερικοί κουνιούνται στους ρυθμούς της μουσικής. Δίπλα μας μια παρέα στρατιωτικών μας ρίχνει «κλεφτές» ματιές αλλά κανείς τους δεν κάνει την παραμικρή κίνηση να μας γνωρίσει. Οι ίδιοι παραμένουν σιωπηλοί, κοιτάζονται μεταξύ τους, ασχολιούνται με τα κινητά τους και πίνουν το ποτό τους. Πιο δίπλα μία άλλη παρέα από Εύελπς ήρθαν στο μαγαζί, έκατσαν σε έναν καναπέ υπερυψωμένο και παράγγειλαν ένα μπουκάλι βότκα. Μαζί τους βρίσκονται και οι κοπέλες τους. Όσοι συνοδεύονται βρίσκονται σε τρυφερές στιγμές μαζί τους και που και που σηκώνονται όρθιοι για να ελέγξουν το περιβάλλον. Κατά της 2 μπαίνει στο μαγαζί κάποιος γνωστός μου στρατιωτικός, μιλάει πρώτα στον μπάρμαν και μετά στον υπεύθυνο του προσωπικού. Κάθεται λίγο μαζί του και

μετά βρίσκει την παρέα του που απαρτίζεται από δύο άνδρες. Συχνά έριχνε ματιές στον κόσμο του μαγαζιού και κουβέντιαζε έχοντας στο χέρι το ποτό του». Το σκηνικό αυτό το είδα να επαναλαμβάνεται πολλές φορές καθ όλη τη διάρκεια της έρευνάς μου.

Ένα από τα κεντρικά θέματα που προέκυψαν στις νυχτερινές εξόδους των στρατιωτικών ήταν η θέση που θα επέλεγαν να σταθούν μέσα στο μπαρ. Οι θέσεις που έδειχναν να προτιμούν ιδιαίτερα ήταν εκείνες που βρίσκονταν σε ανυψωμένα σημεία. Ο λόγος για την επιλογή τους αυτή, συνδέεται με το γεγονός ότι το υπερυψωμένο επίπεδο προσφέρει καλύτερη εποπτεία του χώρου. Μάλιστα οι θέσεις αυτές θεωρούνται και προνομιακές γιατί κάποιος μπορεί κυριολεκτικά να «καρφώσει» το επιθυμητό μέλος από το γυναικείο πληθυσμό του μαγαζιού ή να επιδείξει τον εαυτό και την παρέα του (Ιωάννου 2001: 250). Σε περιπτώσεις όμως που τα υψηλά σημεία θέασης ήταν πιασμένα, τα στρατιωτικά στελέχη στέκονταν σε οποιοδήποτε σημείο του μπαρ, αλλά τους έβλεπες συχνά να περιφέρονται μέσα στο μαγαζί από άκρη σε άκρη για να ελέγχουν τον κόσμο και ιδιαίτερα για το που βρίσκονται «ωραίες» γυναικείες παρουσίες.

Εντύπωση μου είχε κάνει το γεγονός ότι μία φορά όταν βρέθηκα σε μία παρέα στρατιωτικών και ενώ είχαμε καθήσει στο πιο υψηλό σημείο του μαγαζιού ο ένας από αυτούς είχε γυρίσει την πλάτη στην παρέα και χόρευε μόνος του κοιτάζοντας τον κόσμο. Σε μια στιγμή γύρισε προς το μέρος μου και μου είπε « Μου αρέσει πάρα πολύ που μας βλέπουν όλοι». Η συγκεκριμένη όμως παρέα άνηκε στη χαμηλότερη βαθμίδα της στρατιωτικής ιεραρχίας. Τέτοιες αντιδράσεις δεν υφίστανται σε τέτοιο βαθμό στα ανώτερα στελέχη γιατί φοβούνται την απώλεια του κύρους τους. Οι ίδιοι κάνουν ιδιαίτερα προσεχτικές κινήσεις κατά τη διάρκεια μιάς νυχτερινής εξόδου γιατί ξέρουν ότι αν θα παρακτραπούν, αυτό θα αποτελέσει αφορμή για μια σειρά από

σχόλια που θα μεταδωθούν και την επόμενη μέρα μέσα στη μονάδα. Καταστάσεις δηλαδή που πάντα προσπαθούν να αποφύγουν.

Ιδιαίτερα όμως προσεκτικοί είναι κυρίως οι ντόπιοι στρατιωτικοί ανεξαρτήτου βαθμού. Σε μια νυχτερινή μου έξοδο σε ένα μπαρ, γνωστό ως «στέκι» υψηλόβαθμων έτυχε να γνωρίσω κάποιους στρατιωτικούς. Η παρέα τους ήταν από 4 άτομα όλοι του ίδιου φύλου. Ο ένας από αυτούς ήταν Αθηναίος και οι υπόλοιποι της παρέας του από την Μυτιλήνη. Ο Αθηναίος συχνά μου έλεγε για τους φίλους του «Δεν πίνουν ρε αυτοί, είναι Μυτιληνιοί», «Μην τους δίνεις σημασία είναι Μυτιληνιοί». Και η παρέα του όντως με σοβαρό ύφος παρέμενε σιωπηλή, συζητάγανε μεταξύ τους, έπιναν το ποτό τους και έστελναν μηνύματα με το κινητό τους. Γύρω στις δύο φύγανε οι ντόπιοι στρατιωτικοί και ο Αθηναίος έμεινε σε μια άλλη παρέα που βρισκόταν στο μαγαζί.

Ο αντίκτυπος πάντως της κλειστής κοινωνίας τους επηρεάζει σε μέγιστο βαθμό (ανώτερα στελέχη και ντόπιοι στρατιωτικοί) και για αυτό εκφράζουν τη σφοδρή επιθυμία για μια μετάθεση στην Αθήνα. Η Αθήνα πέρα από τις πολλαπλές επιλογές, τους παρέχει τη δυνατότητα να χαθούν μέσα στο ανώνυμο πλήθος και κατά συνέπεια να αποκτήσουν όλα τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από αυτή την ανωνυμία. Πλεονεκτήματα όπως ελευθερία κινήσεων τόσο στην προσωπική όσο και στην κοινωνική τους ζωή.

«Στην Αθήνα είχα παράλληλη σχέση...εδώ στη Μυτιλήνη επειδή η κοινωνία είναι μικρή δεν μπορείς να κάνεις τίποτα. Αν κάνεις θα το μάθουν όλοι και θα σε σχολιάζουνε στη μονάδα γιατί κάποιος θα σε έχει δει. Μια φορά γνώρισα εδώ μια κοπέλα και αμέσως της είπανε ότι τα είχα με άλλη στην Αθήνα».

«Εδώ θα πας στα ίδια μέρη, δεν έχεις πολλές επιλογές, έτσι; Συνέχεια στα ίδια άτομα, ο ίδιος κόσμος ενώ στην Αθήνα είναι αλλιώς, διαφορετικά ..εε.. υπάρχει ένα μέρος που δεν σε ξέρει κανένας, δεν είναι το θέμα αν μας ξέρουν, εσύ δεν ξέρεις κανένα και όσο να ναι είναι διαφορετικά...Στην Αθήνα θα έχουμε περισσότερο χαβαλέ, θα πειράζουμε περισσότερο κόσμο, γυναίκες και άνδρες όπως μπορείς να το φανταστείς αυτό..»

Ένα άλλο κεντρικό θέμα που πρωτοστατεί στις νυχτερινές εξόδους των στρατιωτικών είναι τα διάφορα σχόλια για το άλλο φύλο. Τα σχόλια αυτά συνήθως παίρνουν τη μορφή του κοτσομπολιού και πολλές φορές εμπεριέχουν έντονο αρνητισμό. Το περιεχόμενο των σχολίων εντοπίζεται κυρίως ως προς το τι φοράνε, από ποιους συνοδεύονται και για την φυσιολογία του σώματός τους. « Είδες πόση κυτταρίτιδα έχει;», « Καλέ που τον βρήκε;» κα.

Η διασκέδαση όμως των στρατιωτικών δεν θα περιοριστεί μόνο στο χώρο του μπαρ αλλά θα συνεχίσουν τις πιο πολλές φορές και σε κάποιο διπλανό club. Εξάλλου τα μπαρ της Μυτιλήνης έχουν περιορισμένο ωράριο λειτουργίας. Λειτουργούν από το πρωί ως το βράδυ (μέχρι της 12) ως καφετέριες και μετά από της 12- 3 ως μπαρ. Το περιορισμένο αυτό ωράριο οφείλεται στο γεγονός ότι δεν έχουν άδεια λειτουργίας για club και έτσι όταν η ώρα υπερβεί της 3 περνάει το λιμενικό ως προειδοποίηση ότι πρέπει να κλείσουν. Το πολύ να κρατήσουν ανοιχτά τα μαγαζιά μέχρι της 3:30 αλλά με ανοιχτά τα φώτα και χαμηλή τη μουσική. Έτσι οι θαμώνες των μαγαζιών, στρατιωτικοί και μη, αποφασίζουν να συνεχίσουν τη διασκέδασή τους σε κάποιο club της επιλογής τους.

Τα club σε αντίθεση με τα μπαρ, φιλοξενούν κάθε βράδυ εκατοντάδες πελάτες και προσφέρουν μαζική διασκέδαση. Πριν όμως μπουν στο μαγαζί όλοι οι πελάτες σχηματίζουν ουρά μπροστά από την είσοδό του αφού έρχονται αντιμέτωποι με την

«πόρτα» του μαγαζιού. Στην πόρτα συναντάμε τον «πορτιέρη» που δεν είναι άλλο από το άτομο που κατέχει μια αδιαμφισβήτητη εξουσία παραχώρησης ή στέρησης του καταναλωτικού δικαιώματος, αφού αυτός είναι που θα εξετάσει γρήγορα, αλλά εξονυχιστικά την εμφάνισή τους, το στυλ, το περπάτημα και το στήσιμο του σώματος και θα αποφασίσει αν θα τους δώσει το δικαίωμα να εισέλθουν στο club ή όχι. «Εξουσία που την αντλεί από την φυσικότητα του σώματός του. Ένα σώμα ιδιαίτερα μυώδες και ψηλό σε ανάστημα» (Monaghan 2002:338, 340).

Βέβαια την έγκριση του «πορτιέρη» δεν την παίρνουν όλοι αφού υπάρχουν «τακτικοί» πελάτες και «κολλητοί» που τυγχάνουν της ανάλογης προνομιακής μεταχείρισης, μιας μεταχείρισης που ισοδυναμεί με απευθείας είσοδο στο μαγαζί. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι πολλά από τα στρατιωτικά στελέχη κυρίως υψηλόβαθμα γνωρίζουν τόσο τους «πορτιέρηδες» όσο και τους μπάρμαν⁸.

Μέσα στο χώρο του club η δυνατή μουσική και ο χαμηλός φωτισμός φέρνει τα σώματα σε απόσταση λίγων εκατοστών και η επικοινωνία γίνεται από στόμα σε αυτί συνοδευόμενη συχνά από ένα αγκάλιασμα. Η ατμόσφαιρα που επικρατεί μέσα στο club δεν διαφέρει και πολύ από εκείνη του μπαρ αφού και εδώ το σκηνικό επαναλαμβάνεται για άλλη μία φορά. Ποτό στο χέρι, ελάχιστος χορός και παρατήρηση του κόσμου από υψηλά σημεία.

Η μόνη διαφορά που εντοπίστηκε στους χώρους αυτούς είναι ότι υπάρχει πιο έντονα η επιθυμία για προσέγγιση του άλλου φύλου. Το ότι πάνε στο club μετά το μπαρ σημαίνει ότι έχουν ήδη καταναλώσει αρκετή ποσότητα αλκοόλ κάτι που τους βοηθάει ιδιαίτερα στο να «ανοιχτούν» και να μιλήσουν πιο εύκολα αλλά και πάλι η προσέγγιση αυτή γίνεται με μέτρο μιας και το στοιχείο της μικρής και κλειστής κοινωνίας παραμονεύει.

⁸ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Σουλιώτη και Ιωάννου στο Δοκίμης 9-10 Άνοιξη 2001.

«Όταν θα βγω έξω με την παρέα μου που συμπεριλαμβάνει και τα δύο φύλα, το πρώτο, το κυριότερο είναι να πιω δύο ποτά. Μετά τα δύο ποτά αρχίζω και νοιώθω καλύτερα κάτι που μου αρέσει πάρα πολύ γιατί αρχίζει και μου λύνετε η γλώσσα με την έννοια ότι μπορώ να πάω να μιλήσω ελεύθερα σε κάποια κοπέλα ή να πω κάποια πράγματα που τα έχω μέσα μου και τα κρατάω όταν είμαι νηφάλιος. Βέβαια εδώ κάπως περιορίζομαι ...»

Παρατηρούμε δηλαδή ότι μία έξοδο των στρατιωτικών είτε αυτή βρίσκεται στο χώρο του μπαρ είτε στο club δεν διαφέρει και πολύ αφού εντοπίζονται οι ίδιες στάσεις και συμπεριφορές και όλα αυτά κάτω από το «αδιάκριτο βλέμμα» της «κλειστής» κοινωνίας. Η νυχτερινή έξοδο των στρατιωτικών φθάνει στο τέλος, τις πρωινές κυρίως ώρες γύρω στις 6 το πρωί, αφού κάνουν και μια τελευταία στάση σε κάποιο μαγαζί με «γρήγορο» φαγητό. Εκεί, λαμβάνει χώρα ένας απολογισμός της βραδιάς που πέρασε και ο σχεδιασμός της επόμενης. Εκεί καταλογίζονται, μεταξύ αστείου και σοβαρού, οι ευθύνες των αποτυχιών και εκεί αναγνωρίζονται οι επιτυχίες που «ανέβασαν την παρέα» (Σουλιώτης 2001:261).

Τα όσα όμως διαδραματίζονται στις νυχτερινές εξόδους των στρατιωτικών αποτελούν στην ουσία ένα μέσο και για την επιτέλεση του ανδρισμού τους. Μια επιτέλεση που πραγματοποιείται μέσα από συγκεκριμένες νυχτερινές πρακτικές, όπως θα αποδειχτεί στη συνέχεια.

2.2 Επιτέλεση του ανδρισμού των στρατιωτικών στελεχών, μέσα από συγκεκριμένες νυχτερινές πρακτικές.

2.2.1 Η πρακτική του ποτού.

Στην εθνογραφική λογοτεχνία του Μεξικού η κατανάλωση του αλκοόλ θεωρείται τυπική ανδρική δραστηριότητα και η μέθεξη αποκλειστικό ανδρικό

χαρακτηριστικό. Πιο συγκεκριμένα στο Santo Domingo για πολλούς ενήλικους άνδρες το να πίνεις με τους φίλους συνεπάγεται εμπιστοσύνη, οικεία σχέση μεταξύ τους και ισχυρούς δεσμούς φιλίας (Gutmann 1996 :177,190). Επίσης σε μια άλλη περιοχή του Μεξικού, οι άνδρες συνηθίζουν να πηγαίνουν σε παρέες στις pulquerias (μικρά μπαρ που μπορούν να καταναλώσουν το τοπικό τους ποτό) για να πιουν. Οι παρέες αυτές μπορεί να είναι μεγάλες αλλά δεν θα τις συναντήσει κανείς να περπατάνε στο δρόμο σε κατάσταση μέθης πράγμα που θα ισοδυναμούσε με έλλειψη ελέγχου (Dewalt 1979 :514).

Ανάλογα εθνογραφικά παραδείγματα παρατηρούμε και στον χώρο της Ελλάδας. Ο Παπαταξιάρχης στη μελέτη του για το καφενείο διαπίστωσε ότι πρόκειται για ένα χώρο που κυριαρχείται από τους άνδρες. Η βασική δραστηριότητα που εντοπίζεται στο καφενείο είναι η επί πληρωμή κατανάλωση ποτών. Η κατανάλωση όμως αυτή, αποτελεί έκφραση της αλληλεγγύης, της δημιουργίας ισχυρών δεσμών φιλίας και της ανάπτυξης συναισθημάτων όπως του κεφιού. Από τα ποτά που καταναλώνονται τα πιο δημοφιλή είναι το ρακί και ο καφές.

Το ρακί ιδιαίτερα θεωρείται κεντρικό σύμβολο του ανδρισμού. Κριτήριο αξιολόγησης της κατανάλωσης ρακιού και κατά συνέπεια του ίδιου του ανδρισμού δεν είναι το πόσο ρακί πίνει κανείς αλλά το πως το πίνει. Έτσι αυτό που έχει σημασία είναι η φυσική αντοχή, το να πίνεις δηλαδή μεγάλες ποσότητες ρακιού χωρίς όμως να χάνεις τον έλεγχο και αυτό γιατί η διατήρηση του ελέγχου συνεπάγεται ότι μπορεί κανείς να αντεπεξέλθει σε κάθε δυσκολία της ζωής. Σε περίπτωση όμως που τα όρια ξεπερνιούνται τότε το άτομο αποκαλείται ως «μέθυσος» ή «μπεκρής» και

τοποθετείται στο κοινωνικό περιθώριο αφού η αδόκιμη χρήση του σηματοδοτεί την έλλειψη ελέγχου⁹.

Την ίδια εικόνα παρατηρούμε και στο Γλέντι της Κρήτης σύμφωνα με τον Herzfeld που μελέτησε την ποιητική του ανδρισμού . Για τους Γλεντιώτες δεν έχει σημασία να είσαι «καλός άνδρας» (being a good man) αλλά να είσαι «καλός στο να είσαι άνδρας» (being good at being a man) , μια στάση που συνδέεται με διάφορες «πράξεις που μιλάνε από μόνες τους. (Herzfeld 1985:16) Τέτοιες πράξεις είναι η βεντέτα, η ζωοκλοπή, οι μαντινάδες η παράνομη κατοχή όπλων κα. Ο ανδρισμός όμως πέρα από αυτές τις πράξεις ενισχύεται και με την κατανάλωση αλκοόλ. Πιο συγκεκριμένα η κατανάλωση κόκκινου κρασιού και τσικουδιάς θεωρούνται σύμβολα του ανδρισμού» (Herzfeld 1985:81,126) . Μάλιστα η κατανάλωση τσικουδιάς γίνεται στον κατεξοχήν ανδρικό χώρο του καφενείου. Και εδώ όμως έχει σημασία ο τρόπος που καταναλώνουν το ποτό και συγκεκριμένα το κρασί γιατί «η βιαστική κατανάλωσή του συνδέεται με ανυπομονησία και έλλειψη πειθαρχίας» (Μαδιανού 1998:512). Στοιχεία δηλαδή που δεν αρμόζουν σε έναν «καλ` άνδρα».

Ανάλογο σκηνικό εντοπίζουμε και στα Μεσόγεια Αττικής μέσα από την δουλειά της Μαδιανού. Εκεί, η κατανάλωση της ρετσίνας αλλά και η παραγωγή της συνδέεται αποκλειστικά με τους άνδρες και καταναλώνεται σε χώρους αποκλειστικά ανδρικούς, όπως το κατώι. Μια κατανάλωση όμως που διαμορφώνει και μία από τις όψεις της ανδρικής ταυτότητας που δεν είναι άλλη από αυτή της συλλογικότητας. Στις συναθροίσεις όμως του κατωγιού οι άνδρες υπερβαίνουν τους περιορισμούς και τους καταναγκασμούς της καθημερινής ζωής. Η κουβέντα τους γίνεται συναισθηματική, το σώμα τους πιο εκφραστικό, γελούν, λένε αστεία και κυρίως ανοίγουν την ψυχή τους στους στενούς τους φίλους. Όλα αυτά όμως με βάση τον

⁹ Βλέπε Παπαταξιάρχης (1992), Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα, σελ 236.

κανόνα του αυτοελέγχου γιατί και στους Μεσογίτες σημασία έχει να μπορείς να καταναλώνεις μεγάλες ποσότητες κρασιού χωρίς όμως να χάνεις τον έλεγχο (Gefou-Madianou 1992: 120).

Βλέπουμε λοιπόν, ότι η πρακτική του ποτού αντιμετωπίζεται κυρίως ως ανδρική δραστηριότητα. Δεν είναι τυχαίο ότι ακόμα και «η διαπραγμάτευση της καταναλωτικής διαδικασίας, αναλαμβάνεται από ένα και μόνο μέλος της παρέας»(Ιωάννου 2001:255), που δεν είναι άλλος από κάποιον άνδρα.

Οι γυναίκες βέβαια στα πλαίσια αυτών των μελετών δεν αποκλείονται από την δραστηριότητα αυτή, απλά καταναλώνουν άλλα ποτά όπως το γλυκό κρασί και το λικέρ. Ποτά που θεωρούνται πιο ελαφριά και ταιριάζουν στη γυναικεία τους φύση. Συμπεραίνουμε δηλαδή ότι ποτά όπως το ρακί, η τσικουδιά, η ρετσίνα θεωρούνται αποκλειστικά ανδρικά ποτά. Χαρακτηριστικό όμως των ποτών αυτών είναι ότι θεωρούνται δυνατά λόγω της υψηλής περιεκτικότητας σε αλκοόλ και για αυτό είναι γνωστά ως «σκληρά» ποτά σε αντίθεση με αυτά των γυναικών που θεωρούνται «ελαφριά».

Την διάκριση αυτή των «σκληρών» και «ελαφριών» ποτών την εντόπισα και στους στρατιωτικούς που οι περισσότεροι προτιμούν ουίσκι, βότκα, τεκίλα που ανήκουν στην πρώτη κατηγορία, στα «σκληρά» δηλαδή ποτά. Μια προτίμησή που τονίζει τον ανδρισμό τους και δείχνει την ικανότητά τους να καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες αλκοόλ χωρίς όμως να χάσουν τον αυτοέλεγχο τους.

«Όταν βγαίνουμε πίνουμε ουίσκι και βότκα αλλά συνήθως χάνουμε το μέτρημα, βέβαια πίνουμε τόσο ώστε να μην γινόμαστε ενοχλητικοί, να μην δημιουργήσουμε πρόβλημα στον κόσμο τον υπόλοιπο...»

Πολλές φορές το «χάνουμε το μέτρημα» συνδέεται και με μια ανταγωνιστική επίδειξη του πόσο αντέχει κανείς να πει. Έτσι στα πλαίσια μια παρέας, αυτός που θα πει τα περισσότερα και θα διατηρήσει τον αυτοέλεγχό του θεωρείται περισσότερο άνδρας από αυτόν που έχει πει τα λιγότερα. Κατά την διάρκεια της έρευνας εντόπισα και το εξής χαρακτηριστικό: Ένας κρατάει το μπουκάλι, της βότκας για παράδειγμα, και το ρίχνει συνέχεια μέσα στο στόμα του άλλου προκειμένου να δοκιμαστούν οι αντοχές του τελευταίου. Έτσι όσο πιο πολύ βότκα καταναλώσει τόσο θα επιβραβευτεί από την υπόλοιπη παρέα και κατά συνέπεια θα ενισχύσει τον ανδρισμό του .

Η τήρηση βέβαια του ελέγχου δεν επιδιώκεται πάντα αφού θεωρούν ότι μία φορά στο τόσο είναι καλό να βγεις εκτός εαυτού. « Ο οργανισμός σου φορτώνεται με πάρα πολλά πράγματα και ιδιαίτερα στο μυαλό, είτε είναι από δουλειά είτε από το περιβάλλον σου έξω, είτε διάφορα θέματα έτσι; Και θες να πεις για να ξεχαστείς λίγο, γιατί κακά τα ψέματα όταν πίνουμε βγαίνουμε εκτός εαυτού, απελευθερωνόμαστε τελείως και δεν σκεφτόμαστε τίποτα παρά μόνο να περάσουμε καλά εκείνο το βράδυ που έχουμε βγει έξω, έτσι δεν είναι;».

Διαπιστώθηκε όμως και ένα άλλο γεγονός όσο αφορά την κατανάλωση ποτών. Πολλοί στρατιωτικοί όταν βγουν έξω θα πουν πέρα από τα «σκληρά ποτά» και αυτά που εμπεριέχουν δυναμωτικές ουσίες με επικρατέστερο το Red Bull. Πρόκειται για ουσίες που έχουν εμφανιστεί στην αγορά τα τελευταία χρόνια και έχουν ιδιαίτερα αυξημένη ζήτηση. Ο λόγος της ευρείας κυκλοφορίας τους οφείλεται στο ότι κάνει τους άνδρες να νοιώθουν περισσότερο «αρρενωποί», μιας και όταν τα καταναλώνουν θεωρούν ότι αποκτούν δύναμη, ενέργεια και όπως πιστεύεται τους κάνει «έτοιμους για όλα».

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η πρακτική του ποτού σημαίνει πολλά περισσότερα πράγματα από μια απλή κατανάλωση. Μέσα από την πρακτική αυτή το άτομο

απελευθερώνεται, δημιουργεί κοινωνικούς δεσμούς αλλά και ενισχύει τον ανδρισμό είτε μέσα από «σκληρά» ποτά είτε μέσα από διάφορες δυναμωτικές ουσίες.

2.2.2 Η πρακτική του κέρασματος.

Στα πλαίσια όμως της πρακτικής του ποτού ενσωματώνεται και άλλη μία, αυτή του κέρασματος. Ο Παπαταξιάρχης ασχολήθηκε ιδιαίτερα με το κέρασμα αφού πρωτοστατεί στη συνάφεια του καφενείου. Το κέρασμα συνοδεύεται με σωματικές κινήσεις αλλά και με λεκτικές πράξεις.¹⁰ «Οι σωματικές κινήσεις που συνοδεύουν το κέρασμα επικεντρώνονται στο ότι ο αποδέκτης σηκώνει το ποτήρι στο ύψος του στήθους και το στρέφει προς το μέρος του κεραστή. Η ίδια η κίνηση, αν και όχι υποχρεωτικά μπορεί να γίνει από τον κεραστή. Επίσης, μπορεί να χτυπήσουν με το ποτήρι το τραπέζι. Αν κάθονται στο ίδιο τραπέζι, μπορεί να τσουγκρίσουν τα ποτήρια, όπως σφίγγουν τα χέρια στον κλασσικό χαιρετισμό (Παπαταξιάρχης 1992: 216,217).

Τόσο οι λεκτικές εκφράσεις όσο και οι σωματικές κινήσεις αποδεικνύουν ότι το κέρασμα βασίζεται στην προσφορά αλλά και στην αποδοχή του. Η αποδοχή όμως γεννάει την υποχρέωση της ανταπόδοσης κάτι που μας οδηγεί στη διαπίστωση ότι «το κέρασμα ενσωματώνει τις αξίες του δώρου» (Papataxiarchis1991:158). Η ανταπόδοση βέβαια του κέρασματος δεν γίνεται την ίδια βραδιά αλλά μεσολαβεί κάποιο χρονικό διάστημα, όπως γίνεται και στην περίπτωση του δώρου.

¹⁰ Ο Παπαταξιάρχης διακρίνει 4 λεκτικές πράξεις α) ο υποψήφιος κεραστής γνωρίζει στον καφετζή την πρόθεσή του να κέρασει. Μπορεί να το πει δυνατά «Βάλε ένα ποτό στο Βαγγέλη» ή « ο καφές του Κώστα είναι δικός μου», έτσι ώστε να ακουστεί από τον υποψήφιο αποδέκτη αλλά και από το υπόλοιπο καφενείο, είτε απλώς με μία κίνηση και με χαμηλή φωνή να διαμηνύσει την πρόθεσή του. Στη συνέχεια ο καφετζής σερβίρει το ποτό λέγοντας «από τον Στράτο» ή «ο Στράτος κερνά». Αν δεν εκφωνήσει την προέλευση του ποτού, το κέρασμα ακυρώνεται ακόμα και αν ο παραλήπτης έχει ακούσει την αρχική παραγγελία. Με την σειρά του ο αποδέκτης του κέρασματος προσφωνεί τον κεραστή, διαλέγοντας έναν λεκτικό τύπο που να αντανάκλα το βαθμό οικειότητας. Οι πιο συνήθεις μορφές είναι «έβρα» ή «στην υγιά σου» ή «έλα», ενώ η προσφώνηση του ονόματος δίνει έναν πιο επίσημο τόνο. Τέλος, ο κεραστής απαντά με τον ίδιο λεκτικό τύπο ή με έναν λιγότερο επίσημο, που καταδεικνύει τη δομική του υπεροχή ως προς την ανταλλαγή (Παπαταξιάρχης 1992:216,217).

Το κέρασμα ως πρακτική αλλά και ως επιτέλεση εντοπίστηκε σε όλες τις συνεντεύξεις αλλά και σε κάθε έξοδο των στρατιωτικών. Όσο αναφορά τις λεκτικές εκφράσεις η επικρατέστερη είναι « Στην υγεία μας», ενώ η σωματική κίνηση που ακολουθεί είναι το τσούγκρισμα των ποτηριών. Στις περιπτώσεις όμως των στρατιωτικών δεν βρίσκουμε τόσο συχνά την εφαρμογή της τριαδικής δομής του δώρου. Από τις 13 συνεντεύξεις μόνο δύο ανέφεραν « Θα κεράσω μία στο τόσο...αλλά αν με κέρναγαν δεν θα κέρναγα την ίδια βραδιά για να μην νιώσω ότι ανταποδίδω το κέρασμα...ότι είναι υποχρέωση, θα το κάνω την άλλη φορά» καθώς και « Εξαρτάται τι θα κεράσω, δεν μπορεί να κεράσω τώρα εγώ και οι φίλοι μου μετά...»

Οι περισσότεροι από αυτούς απέδωσαν διαφορετικό περιεχόμενο στην έννοια του κέραματος. Στην ουσία δεν υπάρχει κέρασμα αφού υποστήριξαν ότι έχουν συμφωνήσει όταν πάνε σε ένα μαγαζί και έχει έρθει η ώρα να πληρώσουν, να τα πληρώνει ο ένας για να μην γίνουν «θέαμα» απλώς την επόμενη φορά που θα πάνε κάπου, θα τα πληρώσει ο άλλος.

« Κοίταξε να δεις συνήθως στην παρέα μου, όταν βγαίνουμε τα αγόρια πως γίνεται, πάμε στο τάδε μαγαζί πληρώνει ο ένας, πάμε στο άλλο μαγαζί και πληρώνει ο άλλος έτσι ώστε να μας έχουν φύγει τα ίδια λεφτά, κατάλαβες; Αλλά αυτό δεν θεωρείται κέρασμα όμως απλά πληρώνει μία ο ένας μία ο άλλος. Θεωρώ κοροϊδία όταν είμαστε σε μια παρέα είτε δύο άτομα είτε περισσότερα σε μια καφετέρια και έρθει η κοπέλα ή το αγόρι που θα πάρει παραγγελία ή να έρθει να πάρει τα λεφτά που πρέπει να πληρώσουμε και βγάζουμε όλοι από 20ευρα δεν ξέρω τι 10ευρα ή να μας δίνει ρέστα από εδώ και από εκεί, τα πληρώνει ο ένας και τα βρίσκουμε μετά, δεν είναι πρόβλημα αυτό».

«Από οικονομικής πλευράς δεν υπάρχει κέρασμα, θα το κεράσω εγώ, θα με κεράσει εκείνος, είναι όλα μοιρασμένα, απλά δεν χρειάζεται κάθε φορά ο καθένας να βγάζει τα δικά του λεφτά...»

«Κερνάει ο ένας τον έναν γύρο ποτών και άλλος τον δεύτερο. Υπάρχει αλληλοκάλυψη, θα σε κεράσω εγώ τώρα και εσύ μετά».

Η αλληλοκάλυψη βέβαια μπορεί να εμπεριέχει το στοιχείο της αποδοχής αλλά η ανταπόδοσή του γίνεται την ίδια μέρα ή σε κοντινό χρονικό διάστημα που συνήθως είναι η επόμενη έξοδό τους, κάτι που δεν συμπίπτει με το περιεχόμενο του κεράσματος που εντόπισε ο Παπαταξιάρχης. Στην ουσία επικαλούνται μόνο τον τίτλο του κεράσματος χωρίς όμως να υιοθετούν και το περιεχόμενό του. Η αλληλοκάλυψη από την άλλη πλευρά θα μπορούσαμε να πούμε ότι μας παραπέμπει εκ πρώτης όψεως στην «κοινωνία μέθεξης» του Turner όπου «Όλοι για έναν και ένας για όλους» αλλά στην πραγματικότητα γίνεται για να μην γίνουν «θέαμα» στο προσωπικό και στους θαμώνες του μαγαζιού.

Υπήρχαν όμως και στρατιωτικοί που υποστήριζαν ότι υιοθετούν τη πρακτική αυτή επειδή έτσι έμαθαν από την οικογένειά τους ή επειδή είναι απλά ένας άγραφος κανόνας που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά. Το κέρασμα όμως ανεξαρτήτου περιεχομένου συμβάλλει στη διαμόρφωση της ανδρικής ταυτότητας αφού όταν ένας άνδρας δεν κερνάει τότε θεωρείται από τους άλλους «σφιχτός» (τσιγκούνης), μια πολύ βαριά κατηγορία. Χαρακτηρισμοί όμως υπάρχουν και για αυτούς που κερνάνε συνεχώς γιατί τότε θεωρούνται «σπάταλοι», αυτοί δηλαδή που δεν έχουν την αίσθηση της ευθύνης και ξοδεύουν άσκοπα και αδιάκριτα για να διασκεδάσουν του άλλους (Campbell 1964:284).

Στα πλαίσια βέβαια του μπαρ και του club, η πρακτική του κέρασματος μπορεί να γίνει όχι μόνο μέσα σε μία παρέα αλλά και από τους ιδιοκτήτες των μαγαζιών προς στους «τακτικούς» τους πελάτες. Μια κίνηση που ενεργοποιείται στο πλαίσιο των γνωριμιών αλλά με την προϋπόθεση του «καλού λογαριασμού», που συνδέεται με την ιδιότητα του πότη (Σουλιώτης 2001: 221). Η συνηθέστερη μορφή κέρασματος είναι τα λεγόμενα «σφηνάκια»¹¹ (μικρά ποτηράκια που περιέχουν αλκοόλ και η κατανάλωσή τους γίνεται με μία μόνο κίνηση).

Συνοψίζοντας, το κέρασμα ενώ συνδέεται με σωματικές κινήσεις και λεκτικές εκφράσεις και ενσωματώνει για μερικούς όλες τις αξίες του δώρου δηλαδή της προσφοράς, της αποδοχής και της ανταπόδοσης, οι περισσότεροι από τους στρατιωτικούς απλά «δανείζονται» τον τίτλο του κέρασματος για να διευκολυνθούν στον τρόπο πληρωμής των νυχτερινών τους συναλλαγών. Επιπρόσθετα, το κέρασμα όπως και η πρακτική του ποτού ενδυναμώνουν το στοιχείο του ανδρισμού και συγκροτούν την ανδρική ταυτότητα κάτι που αποδεικνύεται μέσα από την ύπαρξη χαρακτηρισμών όπως του «τσιγκούνη» ή του «σπάταλου». Μια άλλη πρακτική που συμβάλλει σε πολύ μεγάλο ποσοστό στη διαμόρφωση της αρρενωπότητας είναι και αυτή του καμακιού.

2.2.3 Η πρακτική του καμακιού.

Η πιο δημοφιλέis πρακτική που παρατηρείται μέσα στους διάφορους χώρους διασκέδασης είναι αυτή του καμακιού. Η επιστήμη της ανθρωπολογίας ασχολήθηκε και με αυτό το φαινόμενο με σημαντικότερη δουλειά, της Zinovieff. Η Zinovieff μελέτησε το καμάκι σε ένα χωριό της Ελλάδας, τον Πλάτανο και διαπίστωσε ότι η πρακτική αυτή εφαρμόζεται από άνδρες που ανήκουν σε χαμηλά κοινωνικά

¹¹ Υπάρχουν πολλών ειδών σφηνάκια, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι μερικά από αυτά έχουν ονομασίες που συνδέονται με τον ανδρισμό όπως « το σπέρμα του μάρμαν».

στρώματα και γίνεται πάντοτε στα πλαίσια της παρέας. Μάλιστα η πρακτική αυτή αποτελεί και ένα είδος ταυτότητας για τα συγκεκριμένα άτομα που την εφαρμόζουν και για αυτό είναι γνωστά ως «καμάκια». Ο λόγος που το υιοθετούν είναι γιατί το θεωρούν ένα ανταγωνιστικό παιχνίδι που παίζεται μεταξύ ανδρών για να εντυπωσιάσει τους άνδρες (Loizos 1994:74).

Πιο συγκεκριμένα το καμάκι σε πρώτο επίπεδο επικεντρώνεται στις σχέσεις ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες, στην πραγματικότητα όμως εντοπίζεται στις συμμαχίες των αρσενικών που χρησιμοποιούν τις γυναίκες ως υποχείρια. Η διαπίστωση αυτή αποδεικνύεται αφού το καμάκι γίνεται πάντα σε μία παρέα ανδρών που ανήκουν σε χαμηλή κοινωνική θέση, που μοιράζονται μια κοινή ταυτότητα και τα ίδια κίνητρα. Οι άνδρες μέσα από την πρακτική αυτή, έχουν μια φιλοδοξία που είναι να «ψωνιστούν» με τουρίστριες, να συνάψουν δηλαδή ερωτική σχέση μαζί τους, μιας και οι «ξένες» είναι πιο «εύκολες» κατά τη γνώμη τους. Μάλιστα όσες περισσότερες «ρίξουν» τόσο πιο πετυχημένοι θεωρούνται. Αξιολογητές όμως της επιτυχίας αυτής δεν είναι άλλοι παρά τα υπόλοιπα μέλη της ανδρικής παρέας που βλέπουν τις ικανότητες του καμακιού. Στην προσπάθειά τους όμως αυτή, κάθε καμάκι επιδίδεται σε ένα ανταγωνιστικό παιχνίδι προκειμένου να κερδίσουν τα θετικά σχόλια της παρέας του. Το παιχνίδι αυτό ενισχύεται κυρίως μέσα από τις διάφορες αφηγήσεις για τα κατορθωμάτα τους, που εμπεριέχουν έντονο το στοιχείο της υπερβολής, αλλά και από την γλώσσα που χρησιμοποιούν για να τα περιγράψουν στους φίλους τους, μια γλώσσα που είναι χυδαία και επιθετική. Άρα, στην ουσία πρόκειται για ένα παιχνίδι που ενώ στην αρχή αναφέρεται στο άλλο φύλο, στην ουσία

γίνεται για λόγους εντυπωσιασμού στην ίδια τους την παρέα και κατά συνέπεια στην συγκρότηση και ενίσχυση του ανδρισμού τους¹².

Όσο αφορά τις αφηγήσεις τους, όταν καταφέρνουν να γίνουν πιστευτές τότε εγκαθιδρύεται και η ταυτότητα του ομιλητή σαν ενός άνδρα που οι λέξεις του ταιριάζουν με τις φυσικές τους πράξεις. Με άλλα λόγια γίνεται «ποιητής του ίδιου του ανδρισμού του» (Herzfeld 1985:231). Τέτοιες αφηγήσεις με έντονο το στοιχείο της υπερβολής εντοπίστηκαν και κατά την διάρκεια της ερευνάς μου αλλά η γλώσσα που χρησιμοποιούσαν ήταν πιο προσεγμένη λόγω της ειδικότητάς μου αλλά και του φύλου μου και με επικρατέστερο θέμα τις σεξουαλικές κατακτήσεις που είχαν στο παρελθόν τόσο με Ελληνίδες όσο και με «ξένες». Εντύπωση μου έκανε το γεγονός ότι μερικοί ακόμα πιστεύουν στο μύθο ότι «οι Ξένες είναι καλύτερες», σε μία εποχή που οι έμφυλες σχέσεις έχουν υποστεί έντονες αλλαγές από την στιγμή που τώρα πια και οι γυναίκες διεκδικούν, «κυνηγούν», κάνουν την πρώτη κίνηση για να γνωρίσουν κάποιον άνδρα της επιλογής τους και είναι πιο ενεργητικές στον τρόπο με τον οποίο εκφράζουν την σεξουαλικότητά τους. Ένας στρατιωτικός αναφέρει «Έτσι όπως έχουν γίνει οι γυναίκες στην εποχή μας είναι το πιο εύκολο πράγμα να βρεις κάποια για να πας μαζί της».

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι ότι στην προσπάθειά τους να υλοποιήσουν τον στόχο τους, πέρα από τις αφηγήσεις, προσέχουν ιδιαίτερα και την εξωτερική τους εμφάνιση. Η εμφάνιση αυτή περιλαμβάνει ένα καλό και μυώδες σώμα γιατί όπως πιστεύεται ενισχύει τα προσόντα τους ως υποψήφιοι εραστές. Ανάλογη εικόνα διαπιστώθηκε και στους στρατιωτικούς που ένα μέρος του ελεύθερού τους χρόνου το επενδύουν σε γυμναστήρια για να φτιάξουν σώματα επιθυμητά στο άλλο φύλο, μιας και πιστεύουν ότι όσο πιο καλούς κοιλιακούς θα έχουν, τόσο πιο πολλές κατακτήσεις

¹² Zinovieff, Καμάκι, σελ 255-272 στο Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα.

θα έχουν στο ενεργητικό τους. Πολλές φορές τους άκουσα να ανησυχούν ότι έπεσαν οι κοιλιακοί τους αφού δεν καταφέρνανε να πάνε για κάποιο χρονικό διάστημα γυμναστήριο λόγω στρατιωτικών ασκήσεων και πολλών υπηρεσιών.

Το καμάκι όμως που πραγματοποιεί κάποιος άνδρας μέσα στο χώρο του club ή του μπαρ, μπορεί να γίνεται πάντα στα πλαίσια της παρέας του και να έχει τον ίδιο στόχο που δεν είναι άλλος από το να συνάψει κάποια σεξουαλική σχέση με κοπέλα της επιλογής του, αλλά διαφέρει ως προς τον τρόπο προσέγγισης. Οι συνηθέστεροι τρόποι προσέγγισης είναι αυτή του κεράσματος με ποτό ή με «σφηνάκι».Μια αποδοχή του κεράσματος από την κοπέλα της αρεσκείας τους αντιστοιχεί στην ευκαιρία που ψάχνουν για να την πλησιάσουν. Από εκεί και πέρα αφού η πρώτη κίνηση έχει γίνει, αξιολογούν την κοπέλα στο πως μιλάει και στο πως συμπεριφέρεται και αναλόγως πράττουν. Υπάρχει περίπτωση απλά να ανταλλάξουν τα τηλέφωνα τους ώστε να κανονίσουνε να πάνε για κάποιο καφέ την επόμενη μέρα για να γνωριστούν καλύτερα, υπάρχει όμως και περίπτωση η κοπέλα να είναι πρόθυμη να περάσουνε μαζί το βράδυ.

«Ανάλογα με την κοπέλα που θα είναι και ανάλογα με τις κινήσεις της. Βλέπεις πως μιλάει, πως συμπεριφέρεται. Αν δεις μια κοπέλα που είναι παρτάλι τελείως, ε εντάξει θα περάσεις καλά το βράδυ και μετά από εκεί και πέρα τέλος».

Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν στρατιωτικοί που ενώ αυτό επιδιώκουν, σχολιάζουν υποτιμητικά και αρνητικά τις γυναίκες που είναι πρόθυμες να φύγουν μαζί τους το ίδιο βράδυ και άλλοι κυρίως από τα ανώτερα στρατιωτικά στελέχη που τις βλέπουν με ιδιαίτερο θετικό μάτι. Μάλιστα δεν επιδιώκουν να τις γνωρίσουν καλύτερα, μια στάση που την αποδίδουν στη πολυγαμική τους φύση. « Οι άνδρες γαμούν γιατί αυτό είναι αρσενικό και κυρίαρχο πράγμα να κάνουν» (Loizos 1994 :72).

Υπάρχουν όμως στρατιωτικοί που δεν καταφεύγουν στην πρακτική του κέρασματος αλλά προσπαθούν να βρουν πρωτότυπους τρόπους για να προσεγγίσουν το άλλο φύλο. Ο λόγος που αποφεύγουν την πρακτική αυτή είναι γιατί όπως υποστηρίζουν, οι γυναίκες γνωρίζουν ότι το κέρασμα συνεπάγεται με κάτι άλλο και για αυτό το αποφεύγουν.

«Δεν θα έμπαινα σε πειρασμό να την κέρασω, θα προτιμούσα να πήγαινα να της μιλήσω γιατί πιστεύω ότι εφόσον αρέσει σε μένα θα είχε αρέσει και σε πολλούς άλλους, οπότε το κέρασμα θα το έβρισκε εκείνη συνηθισμένο. Δηλαδή κοίτα τι θα πει. Αυτός ο μαλάκας με κέρασε, άρα κάτι θέλει και δεν είναι μόνος, οπότε αντί να την κέρασεις και πας και της μιλήσεις ανοιχτά ίσως και να το εκτιμήσει, θα το δει διαφορετικά».

Οι στρατιωτικοί δηλαδή στη προσπάθειά τους να προσελκύσουν το άλλο φύλο αναπτύσσουν διάφορες στρατηγικές προκειμένου η προσπάθειά τους να στεφθεί με επιτυχία. Θέλουν να αισθάνονται «σίγουροι» και «ασφαλείς» όταν επιχειρούν μία προσέγγιση γιατί σε αντίθετη περίπτωση μία απόρριψη θα πληγώσει τον εγωισμό και θα μειώσει τον ανδρισμό τους. Οι στρατηγικές αυτές συνδέονται με πρωτότυπες ατάκες « Βαριέσαι και εσύ ε; Πως θα κάνουμε την παρέα πιο ευχάριστη;» αλλά και με μία σειρά από σωματικές κινήσεις που προηγούνται προκειμένου να δουν αν η κοπέλα της επιλογής τους ανταποκρίνεται. Οι σωματικές κινήσεις εστιάζονται πιο πολύ στο βλέμμα αλλά και στην ίδια την στάση του σώματός τους.

Ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η συνέντευξη ενός στρατιωτικού ΕΠΟΠ που περιγράφει με λεπτομερή τρόπο πως προσεγγίζει μία κοπέλα στο χώρο του club, η με άλλα λόγια την στρατηγική που ακολουθεί. Θα αναφερθώ αυτούσια σε ένα μέρος της και μετά θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τα βασικά της σημεία.

«Εγώ συνήθως όταν βγαίνω και πιω για να πω ότι θα ρίξω μία κοπέλα πρώτα θα αρχίσω να χορεύω, όταν χορεύω όμως κοιτάζω γύρω μου για να δω τι γίνεται, υπάρχουν βλέμματα που με βλέπουνε, με καρφώνουνε; Εντάξει; Αν δω ότι υπάρχει κάποιο ενδιαφέρον είτε είναι από κοπέλα, βασικά από κοπέλα έτσι; Όχι άνδρας, δεν είμαστε του άλλου φύλου, αν δω ότι κάποια κοπέλα που ενδιαφέρεται ή εκπέμπει κάποιο θαυμασμό σε αυτό που βλέπει, εντάξει; Είναι φυσικό και επόμενο να γυρίσω προς τα εκεί και να αρχίζω να την προσεγγίζω, σιγά σιγά μπορεί να την πλησιάσω αρκετά, έχει τύχει να πλησιάσω κοπέλα και έχει γυρίσει την πλάτη, έχει τύχει όμως και φορά να πλησιάσω κοπέλα χορεύοντας και είχε ανταποδώσει, χόρεψε και αυτή μαζί μου. Μάλιστα είχαμε φθάσει σε σημείο να χορέψουμε τόσο κοντά που είχαμε διεγερθεί και οι δύο, ε μετά της λες είσαι να πάμε στο σπίτι μου, είσαι να πάμε κάπου αλλού να τα πούμε καλύτερα, εντάξει δεν θα πάω να της πω πάμε να πηδηχτούμε, αυτό είναι κουταμάρα... εξάλλου δεν ακούγεται και σωστά θα σου πει και η άλλη καλά με μαλάκα πήγα και έμπλεξα, αυτό είναι φυσικό. Και επιλέγεις συνήθως και τις ώρες που θα πεις κάτι τέτοιο, πρέπει να ψυχολογήσεις το άτομο το οποίο είναι μαζί σου εκείνη την ώρα. Αν η κοπέλα θέλει, θα την πάρω να φύγουμε για ένα στα γρήγορα, δεν λέω ποτέ όχι σε αυτό, εντάξει; Άνδρας είμαι, δεν λέω ποτέ όχι, αν δεν θέλει όμως δεν μπορείς να την πιέσεις όσο και μεθυσμένος και αν είσαι οπότε αλλάζω τακτική και προσπαθώ να την κρατήσω σαν φίλη...»

Από το παραπάνω απόσπασμα φαίνεται ότι η έννοια της ετεροφυλοφιλίας είναι κυρίαρχη. Ισχύει όμως αυτό; Πρώτα απ' όλα ο συγκεκριμένος στρατιωτικός εκθέτει το ίδιο του το σώμα σε θέαση, αφού ψάχνει να βρει αν τον «καρφώνει» κάποια κοπέλα. Η στάση όμως αυτή στην ουσία φανερώνει ότι υιοθετεί έναν παθητικό ρόλο κάτι που δεν αρμόζει στο ανδρικό ιδεώδες που έχουμε συνηθίσει, δηλαδή στον ενεργητικό, δυνατό και αρρενωπό άνδρα. Επίσης, ο ίδιος σταματάει τον

συνειρμό των σκέψεων του στο σημείο που αναφέρεται ότι αν δει ότι υπάρχει κάποιο ενδιαφέρον είτε από κοπέλα...και ενώ θα περιμέναμε είτε από κάποιο άνδρα σταματάει τον λόγο του και διορθώνει βασικά από κοπέλα, γιατί δεν είναι του άλλου φύλου. Επιπλέον αξίζει να καταγραφεί ότι η πλειοψηφία των πελατών στα μαγαζιά της Μυτιλήνης είναι άνδρες. Άρα ας αφήσουμε να πλανηθεί το ερώτημα « Μήπως στο στόχαστρο δεν είναι μόνο οι γυναίκες;».

Παρ' όλα αυτά η προσπάθειά του να επιβεβαιώσει τον ανδρισμό του με το να προτιμά το άλλο φύλο αποδεικνύει το κλίμα ομοφοβίας που επικρατεί στον δυτικό πολιτισμό, ένα κλίμα που ενσωματώνει παρανοήσεις και ψεύτικα στερεότυπα για τους ομοφυλόφιλους (Pease 2000:76-7).¹³ Έτσι, επικαλούνται την ετεροφυλοφιλία όπου ο άνδρας κάνει πάντα τις επιλογές του με βάση το αντίθετο φύλο. Η ετεροφυλοφιλία όμως αυτή, προκειμένου να την υπερασπιστούν συνδέεται και με ενεργοποίηση συγκεκριμένων στάσεων και συμπεριφορών που το μόνο που προσφέρουν είναι να αναπαράγουν διάφορα σεξουαλικά στερεότυπα και μη. Μάλιστα πολλοί είναι αυτοί που θεωρούν δεδομένο ότι ο άνδρας πρέπει να είναι αυτός που κάνει πρώτος την κίνηση για να γνωριστεί με μία κοπέλα και απλά η γυναίκα ή θα «υποταχθεί» σε αυτή την κίνηση ή απλά θα την απορρίψει. Η κίνηση αυτή που περιλαμβάνει και την προσπάθεια των ανδρών να τις προσεγγίσουν με τακτική καθώς και η διατύπωση κάποιων καταστάσεων με ωραιοποιημένο τρόπο, με ωραίες δηλαδή εκφράσεις, μας δείχνει ότι οι άνδρες, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι οι στρατιωτικοί, θεωρούν τους εαυτούς τους «ανώτερους» και τις γυναίκες «κατώτερες» αφού καταφέρνουν με αυτό τον τρόπο να τις ξεγελάσουν. Η επιτυχία τους βέβαια εδραιώνεται ακόμα περισσότερο όταν καταφέρνουν να πραγματοποιήσουν ολόκληρο

¹³ Τέτοια στερεότυπα αντιμετώπισα και στην έρευνά μου. «Ένας στρατιωτικός που είχαμε βγει με την παρέα του, χόρευε στο club ώσπου πέρασε κάποιος δίπλα του και του έκανε ένα θετικό σχόλιο για την εμφάνισή του , αμέσως τότε σταμάτησε να χορεύει, έβαλε τα χέρια του στη μέση, σε στάση άμυνας και ακούμπησε σε μια κολόνα του μαγαζιού.»

τον στόχο τους που δεν είναι άλλος από το να περάσουν μαζί το βράδυ. Μια επιτυχία που αναδεικνύει την αρρενωπότητα ή καλύτερα την επιβραβεύει.

Εξάλλου δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι όλα αυτά γίνονται στα πλαίσια μιας ανδρικής παρέας που στέκεται κυρίως σε υψηλά σημεία για να επιδείξουν σε όλους τους άλλους τα κατορθωμά τους είτε αυτά είναι η επιτελεστική επίδειξη του εαυτού τους είτε στις γυναίκες. Έτσι, το να δουν κάποιοι πελάτες του μαγαζιού που οι μισοί είναι γνωστοί λόγο της κλειστής κοινωνίας της Μυτιλήνης, τον συγκεκριμένο να φεύγει με κοπέλα που γνώρισε κατά την διάρκεια της νυχτερινής του διασκέδασης, ισοδυναμεί με ενίσχυση του ανδρισμού και πολλούς επαίνους την επόμενη μέρα από τα υπόλοιπα μέλη της παρέας του, αφού ο ίδιος μέσω των αφηγήσεων θα αναφέρει όλες τις λεπτομέρειες από την χθεσινή του βραδιά.

Στα παραπάνω λόγια διαπιστώνουμε ότι αναπαράγονται στερεότυπα και γιατί υποστηρίζουν ότι αν θα πλησιάσουν μία κοπέλα και της πουν κατευθείαν αυτό που θέλουν, θα τους χαρακτηρίσει εκείνη αρνητικά με επικρατέστερη έκφραση, ότι είναι «μαλάκας»¹⁴. Υπάρχουν και στρατιωτικοί που προτιμούν αντί να κάνουν καμάκι στις κοπέλες που έχει το μαγαζί να στρέφονται προς το προσωπικό του club ή του μπαρ, του αντίθετου πάντα φύλου, δηλαδή στις σερβιτόρες και στις «barwomen». Η τάση αυτή παρατηρήθηκε ιδιαίτερα έντονη από την στιγμή που οι άνδρες δεν χρειάζεται να εφαρμόσουν κάποια τακτική για να τις γνωρίσουν μιας και οι ίδιες πάνε στο τραπέζι τους για να τους πάρουν παραγγελία. Εξάλλου η σχέση του πελάτη-εργαζόμενου εμπεριέχει μία οικειότητα πράγμα που το εκμεταλλεύονται για να τις προσεγγίσουν. Οι εργαζόμενες κοπέλες από την πλευρά τους, εξαιτίας της επαγγελματικής τους θέσης πρέπει να φέρονται προσεχτικά στους πελάτες προκειμένου να μην χάσουν την

¹⁴ Ο Παπαταξιάρχης αναφέρει ότι ένας από τους συνηθέστερους όρους που αποκαλούνται μεταξύ τους οι νέοι αγρότες στη Λέσβο είναι ο όρος του «μαλάκα» που σημαίνει ανανιστής (masturbator). Συνήθως λέγεται προσβλητικά αλλά πολλές φορές λέγεται και στοργικά (Loizos 1994 :70).

πελατεία. Έτσι το σκηνικό όπου μία σερβιτόρα χαμογελάει υπομονετικά σε κάθε σχόλιο ή ερώτηση που μπορεί να της απευθύνει κάποιος θαμώνας στο μαγαζί, επαναλαμβάνεται συνεχώς.

Τέλος, υπάρχουν και περιπτώσεις στρατιωτικών που προσπαθούν να γνωριστούν με το άλλο φύλο μέσα στα πλαίσια της ίδιας της παρέας ή μέσω κάποιου γνωστού. Μια κίνηση που λειτουργεί για αυτούς σαν «βαλβίδα ασφαλείας» αφού «ζυγίζουν» τις καταστάσεις και αν είναι θετική η στάση της κοπέλας προχωράνε, ενώ αν είναι αρνητική σταματάνε πριν εκδηλώσουν το ενδιαφέρον τους.

Σε όλες όμως αυτές τις προσεγγίσεις ανεξαρτήτου στρατηγικής, εντύπωση μου έκανε το γεγονός ότι ταξινομούν τις γυναίκες ανάλογα με την ηλικία τους. Η ταξινόμηση αυτή είναι αναγκαία γιατί ανάλογα με αυτό το στοιχείο προσαρμόζουν και τις ατάκες τους. Έτσι σε μία 16χρονη θα τις πουν ότι την είδανε και την ερωτεύτηκαν, ενώ σε μία πιο μεγάλη θα χρησιμοποιήσουν εκφράσεις του τύπου « Το ξέρεις ότι έχεις ωραία μάτια;», « Είσαι πολύ ωραία!».

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι το καμάκι θεωρείται η πιο δημοφιλείς ανδρική κυρίως πρακτική μέσα στους διάφορους χώρους διασκέδασης. Οι άνδρες συμμετέχουν σε αυτό το ανταγωνιστικό παιχνίδι για να υλοποιήσουν το στόχο τους σε πρώτο επίπεδο, που είναι η σύναψη σεξουαλικών σχέσεων με κάποια κοπέλα της αρεσκείας τους αλλά επί το πλείστον υιοθετούν αυτή την πρακτική για να τονώσουν την αρρενωπότητά τους. Επιπρόσθετα, ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που συμβάλει και αυτό με την σειρά του στην επίτευξη του ανδρισμού και λαμβάνει χώρα κατά τη διάρκεια των «εξόδων» τους, είναι και οι ανδρικές συζητήσεις.

2.2.4 Ανδρικές συζητήσεις.

Η θεματολογία των συζητήσεών τους διαφέρει όταν στην παρέα βρίσκονται απλοί γνωστοί ή συνάδελφοι από ότι όταν βρίσκονται με τους «κολλητούς τους». Στη πρώτη περίπτωση τα πιο συνηθισμένα θέματα είναι για τα χόμπι, για τα αυτοκίνητα και τις μηχανές και για τα αγαπημένα σπορ, ενώ στη δεύτερη περίπτωση με κάποιους περιορισμούς λέγονται και εμπιστευτικά θέματα όπως σεξουαλικές φαντασιώσεις, ένοχα μυστικά και αισθήματα κατωτερότητας. Βέβαια ανεξαρτήτου κατηγορίας, όλοι οι άνδρες αφηγούνται διάφορες ιστορίες υπεροχής και επιθετικότητας για αταξίες και για διασκέδαση χωρίς όρια. Για παράδειγμα οι άνδρες στο New Jersey συζητάνε μεταξύ τους διάφορα τοπικά θέματα όπως η δουλειά, τα σπορ, οι ταινίες ή για την πολιτική, ενώ γίνονται πιο ανοιχτοί και εμπιστευτικοί όταν έχουν απέναντί τους κάποιον «κολλητό» τους. (Sherrod στο Brod 1987 :218,219,220). Επίσης, σε ένα μπαρ σε ένα χωριό της Αγγλίας, τα βασικά θέματα συζήτησης περιστρέφονται γύρω από τα εργασιακά προβλήματα, για διάφορα γεγονότα του χωριού και για διακοπές που έχουν πάει ή σχεδιάζουν να πάνε. Δεσπόζουν όμως και διάφορα αστεία και πειράγματα για το άλλο φύλο εξαιτίας της σεξουαλικής τους φύσης. (Hunt&Satterlee 1989:527). Μιας φύσης που θεωρεί δεδομένη την ύπαρξη της ετεροφυλοφιλίας.

Πάντως πρέπει να τονιστεί ότι «οι άνδρες είναι περισσότερο να κάνουν πράγματα μαζί» (Seilder στο Nardi 1992:17) παρά να συζητάνε. Το να μοιράζεσαι δραστηριότητες και να λύνεις αμοιβαία προβλήματα αποτελεί λεωφόρο οικειότητας για τους άνδρες (Swain στο Nardi 1992:156). Μια οικειότητα όμως που είναι αποδεκτή όταν γίνεται μόνο μέσα στο χώρο της δουλειάς, των σπορ και στην οικογένεια αλλιώς ταραίζει τα συναισθήματα των ανδρών (Reid and Alan Fine στο Nardi 1992:149). Με άλλα λόγια οι ανδρικές φιλίες βασίζονται κυρίως στο να κάνουν πράγματα μαζί παρά να σπαταλάνε το χρόνο τους με το να κουβεντιάζουν για τις

εσωτερικές τους ζωές, στην ουσία υπάρχει ένα δέσιμο χωρίς οικειότητα (Messner στο Nardi 1992:216). Στα σπορ για παράδειγμα, οι άνδρες μπορεί να απολαμβάνουν την παρέα των άλλων ανδρών αλλά δεν αποκτούν την οικειότητα που πιθανώς να απειλήσει το εγώ τους και την εύθραυστη αρρενωπή ταυτότητά τους (Messner στο Nardi 1992:222). Η ύπαρξη των «κολλητών» σαφώς τους φέρνει πιο κοντά αλλά δεν παύει να υπάρχει ο ανταγωνισμός και ο φόβος για απώλεια του ανδρισμού τους σε περίπτωση που αποκαλύψουν κάτι τόσο εσωτερικό για τους ίδιους τους εαυτού τους. Στην ουσία παρατηρούμε να γίνεται επιλογή για το τι πτυχές της προσωπικότητάς τους θα γνωστοποιήσουν.

Η εικόνα που παρατηρήθηκε και στις παρέες των στρατιωτικών δεν διαφέρει και πολύ από τα όσα προηγήθηκαν. Το επίκεντρο των συζητήσεών τους αποτελεί η σεξουαλικότητα και οι σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Πάντοτε όμως αναφέρουν τα στοιχεία εκείνα που μπορούν να ανυψώσουν τον ανδρισμό τους και σε καμία περίπτωση δεν θα διατυπώσουν ζητήματα που θα απειλήσουν την αρρενωπότητά τους. Ακόμα και στο θέμα της μηχανής υπάρχει δημόσια επίδειξη ανδρισμού γιατί η αγορά της συνεπάγεται επιτυχία για τον κάτοχό της. Όπως υποστηρίζουν μια γρήγορη μηχανή και με ακριβό κόστος αυξάνει το κύρος και την επιτυχία στις γυναίκες. Η Αμπατζή αναφέρει ότι ο κάτοχος μοτοσικλέτας ή αυτοκινήτου είναι πολύ περήφανος, είναι η «γκόμενά του», την οποία παινεύει και επιδεικνύει στους άλλους άνδρες και ταυτόχρονα ανταγωνίζεται (Αμπατζή 2004:99). Υπάρχουν πάντως και στρατιωτικοί, σε μικρό όμως ποσοστό, που θα κουβεντιάσουν και διάφορες φιλοσοφικές συζητήσεις, εκφράζοντας με αυτό τον τρόπο τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς τους.

Ένα δείγμα για το περιεχόμενο των συζητήσεών τους φαίνεται από τις ακόλουθες απόψεις «Διάφορα ανάλογα με τις περιστάσεις. Δεν υπάρχει κάτι

συγκεκριμένο που μπορείς να συζητήσεις μπορεί να ξεκινήσεις από τα πολιτικά και να καταλήξεις να αναλύεις το διάστημα ολόκληρο, αλλά το κυριότερο όμως θέμα που συζητάμε είναι το θέμα της δουλειάς, τι γίνεται μέσα στη δουλειά, πως κινείται κάποιος..».

«Όταν βγαίνουμε για καφέ με τους συναδέλφους, προσπαθούμε να πούμε ο ένας στον άλλον τα παράπονά μας για την δουλειά. Αν έχουμε κοπέλες μέσα, προσπαθούμε να μην μιλήσουμε πάλι για την δουλειά του καθενός. Διάφορα. Διάφορα που να μπορεί να μιλήσει και η κοπέλα».

«Τις καθημερινές συνήθως όταν βγαίνουμε είτε σχολιάζουμε κοπέλες, εμένα μου αρέσει πάρα πολύ να σχολιάζω κοπέλες, τις θάβουμε κανονικά, είτε προβλήματα της δουλειάς είτε εάν γνωρίσαμε κάποια κοπέλα και έγινε κάποια φάση θα το πούμε και αυτό αλλά έτσι για να κυκλοφορήσει στον αέρα, δεν θα δώσουμε βάση. Για μένα δεν μου αρέσει να πω ότι η τάδε κοπέλα που να την ξέρει και η παρέα εντάξει, είναι κουταμάρα αυτό, αυτό είναι προσωπικό δικό σου. Για παράδειγμα μία κοπέλα που θα την γνωρίσεις και δεν την ξέρει κανείς και ούτε θα την δει κανείς ή όταν περάσει μία κοπέλα θα κάνουμε το χαβαλέ μας, θα γελάσουμε».

Η τελευταία άποψη δείχνει κάτι πολύ σημαντικό. Προτιμούν να σχολιάζουν καταστάσεις με άγνωστες κυρίως κοπέλες για να μπορέσουν να μεγαλοποιήσουν τα όσα συνέβησαν, να αφηγηθούν δηλαδή περιστατικά με έντονο στοιχείο υπερβολής για να ενισχύσουν για μια άλλη φορά τον ανδρισμό τους. Ένα άλλο στοιχείο που έχει μεγάλη σημασία είναι και ο τρόπος που σχολιάζουν το άλλο φύλο. Σχόλια που βασίζονται κυρίως σε επίπεδο μετωνυμιών. Οι μετωνυμίες αυτές αναφέρονται κυρίως σε διάφορα σημεία του γυναικείου σώματος όπως τα γεννητικά όργανα, το στήθος και τους γλουτούς. Έτσι όταν περάσει μια ωραία κοπέλα από μπροστά τους θα τους ακούσεις να λένε φωναχτά «Τι «μουνί» είναι αυτό;», «Τι κόλπος;», « Τι «τσουλί είναι

αυτό;» . Μετωνυμίες δηλαδή που τονίζουν την κυριαρχία των ανδρών. Και γίνεται λόγος για έμφαση στην κυριαρχία μιας και οι παραπάνω εκφράσεις υποδηλώνουν ότι δεν αντιμετωπίζουν τις γυναίκες ως ξεχωριστές οντότητες αλλά ως αντικείμενα μιας και χρησιμοποιούν μόνο συγκεκριμένα μέρη του γυναικείου τους σώμα για να τις ξεχωρίσουν στις μεταξύ τους ανδρικές συζητήσεις. Επίσης, όταν σχολιάζουν μία κοπέλα ποτέ δεν αναφέρονται με αυτόν τον όρο αλλά θα την αποκαλέσουν ως «γκόμενα». Βλέπουμε λοιπόν ότι οι συζητήσεις τους μπορούν να ξεκινήσουν από κάποιο γενικό θέμα, να προβληματιστούν για τα επαγγελματικά τους αλλά ιδιαίτερη βαρύτητα θα δώσουν στον σχολιασμό είτε θετικό είτε αρνητικό για το άλλο φύλο, ένα σχολιασμό που όπως είδαμε βασίζεται στις μετωνυμίες.

2.2.5 «Μπαρ με γυναίκες» και οίκοι ανοχής.

Και ενώ όλα αυτά συμβαίνουν μέσα στους χώρους των club και μπαρ, υπάρχουν και κάποια άλλα μέρη που μπορείς να συναντήσεις στρατιωτικούς. Οι χώροι αυτοί είναι τα μπαρ με γυναίκες και οι οίκοι ανοχής. Οι οίκοι ανοχής στη Μυτιλήνη δεν θεωρούνται αξιόλογοι και για αυτό δεν τους προτιμάνε, εξάλλου δεν πρέπει να ξεχνάμε την κλειστή κοινωνία της και τον αντίκτυπο των σχολίων που θα δημιουργήσει μία επίσκεψή τους στα συγκεκριμένα σπίτια. Η αποφυγή όμως αυτή για τα πλαίσια της Μυτιλήνης δεν συνεπάγεται ότι συμβαίνει και εκτός του νησιού. «Η νοοτροπία φεύγει με το πλοίο» όπως χαρακτηριστικά μου ανέφεραν.

Όσο αφορά τα «μπαρ με γυναίκες» τα πράγματα είναι κάπως διαφορετικά γιατί εκεί θα πάνε με τους φίλους τους για να κάνουν «χαβαλέ» όπως οι περισσότεροι υποστήριξαν, ο «χαβαλέ» όμως αυτός είναι που συμβάλλει στη συγκρότηση της ανδρικής ταυτότητας και της ανδρικής ομοκοινωνικότητας. Βέβαια σε αυτού του

τύπου τα μαγαζιά δεν θα συναντήσεις τόσο εύκολα στρατιωτικούς υψηλόβαθμους και ιδιαίτερα ντόπιους μιας και θεωρούνται άτομα με κύρος και σε συνδυασμό με όλες τις αρετές που πιθανώς έχουν ενσωματώσει κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής αγωγής, ένας τέτοιος χώρος δεν τους αρμόζει. Και εδώ όμως ισχύει ότι εκτός του νησιού και ιδιαίτερα η καταφυγή τους σε κάποιο μεγάλο αστικό κέντρο που τους προσφέρει τη δυνατότητα να χαθούν μέσα στο ανώνυμο πλήθος, τους δίνει την ευκαιρία να εισέλθουν στους χώρους αυτούς με τις παρέες τους και να κάνουν το δικό τους «χαβαλέ».

Από τις συνομιλίες που είχα τόσο με γυναίκες που δουλεύουν στα μαγαζιά που προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες, όσο και με τους ιδιοκτήτες των συγκεκριμένων μαγαζιών διαπίστωσα εντελώς διαφορετικά πράγματα. Οι ιδιοκτήτες ανέφεραν ότι έρχονται στρατιωτικοί από το βαθμό του δόκιμου και πάνω. Μπορείς να τους συναντήσει κανείς όχι μόνο τις καθημερινές αλλά και το σαββατοκύριακο. Μάλιστα μερικοί θεωρούνται και ως «τακτικοί πελάτες». Έτσι, μπορεί κάποια βδομάδα να τους δεις να συχνάζουν σε καθημερινή βάση και κάποια άλλη να απουσιάζουν. Οι λογαριασμοί που κάνουν δεν υπερβαίνουν συνήθως τα 40-50ευρώ και η συμπεριφορά τους απέναντι στις κοπέλες θεωρείται «ευγενική».

Οι κοπέλες όμως που εργάζονται σε αυτούς τους χώρους, έχουν διαφορετική άποψη. «Οι στρατιωτικοί είναι οι χειρότεροι, γιατί όλο θέλουν να πιάσουν», «Είναι μαλάκες» (αναφερόντουσαν στους υψηλόβαθμους). Πάντως υπήρχε και μία γυναίκα που υποστήριξε ότι δεν ξέρει αν έρχονται στρατιωτικοί γιατί δηλώνουν ψεύτικα στοιχεία, δηλαδή άλλο όνομα και άλλο επάγγελμα. Η ίδια επικαλέστηκε ότι είχε κάνει μία σχέση με στρατιωτικό αλλά δεν είχε διάρκεια γιατί τον έβλεπε καχύποπτα «Τι θέλει αυτός από μένα;», « Τι θέλει να με κάνει;» Μου πρόσθεσε όμως ότι μία

συνάδελφός της είχε παντρευτεί έναν στρατιωτικό, αλλά τώρα έχει σταματήσει τη νύχτα.

Διφορούμενες δηλαδή απόψεις για την στάση των στρατιωτικών. Από την μία πλευρά ο «ευγενικός» τύπος του στρατιωτικού, σύμφωνα με την άποψη των ιδιοκτητών και από την άλλη αυτός που υπερβαίνει τους κανόνες λειτουργίας των μαγαζιών με γυναίκες. Και γίνεται λόγος για υπέρβαση γιατί κάποια μαγαζιά της Μυτιλήνης δεν επιτρέπουν το άγγιγμα στις γυναίκες που απασχολούνται στα συγκεκριμένα μαγαζιά. Μια αιτιολόγηση αυτής της υπέρβασης είναι ότι ενώ έχουν μάθει να είναι υπάκουοι στους διάφορους στρατιωτικούς κανονισμούς, δεν παύει να είναι αυτοί που εξουσιάζουν άλλους «κατώτερους», μια εξουσία που από ότι φαίνεται δεν την ξεχνάνε να την εκδηλώσουν και κατά την διάρκεια των διάφορων εξόδων τους. Μια δευτερεύουσα ερμηνεία για την υπέρβαση αυτή, βρίσκουμε και στην ίδια τη φύση του ανδρισμού, ενός ανδρισμού που παρουσιάζεται κτητικός και «ανώτερος» σε σχέση με την θηλυκότητα.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι λίγα χιλιόμετρα έξω από την Μυτιλήνη υπάρχει ένα ξενοδοχείο στο οποίο διαμένουν στρατιωτικοί αλλά και οι γυναίκες από ένα τέτοιο μαγαζί. Όταν ρώτησα κάποιους στρατιωτικούς που διαμένουν στο συγκεκριμένο χώρο πως επιτεύχθηκε ο περίεργος αυτός συνδυασμός, μου απάντησαν ότι δεν γνώριζαν απλά πληροφορήθηκαν και οι ίδιοι για την ύπαρξη αυτού του ξενοδοχείου μέσα από τις μονάδες τους. Οι ίδιοι πάντως αισθάνονται ιδιαίτερα τυχεροί για την «ευκαιρία» που τους έχει δοθεί. Μάλιστα ένας από αυτούς είχε πολύ καλές σχέσεις με μία από τις κοπέλες. Πήγαινε συχνά στο μαγαζί για να την δει και εκείνη του έκανε πολλά και ακριβά δώρα. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι κάποιοι φίλοι του στρατιωτικοί τον ζήλευαν για αυτή την προνομιακή του θέση και έδειχναν πικρία που δεν είχαν και οι ίδιοι μία τέτοια σχέση.

Ανεξαρτήτως του περιορισμένου αυτού γεγονότος, οι στρατιωτικοί συχνάζουν επί το πλείστον στα μέρη αυτά για να εκφράσουν τον ανδρισμό τους και την σεξουαλικότητά τους. Ανθρωπολόγοι όπως η Frank, η Alison, η Αμπατζή έδειξαν επιστημονικό ενδιαφέρον για τους χώρους αυτούς και κατέληξαν σε κάποια βασικά συμπεράσματα. Αναλυτικότερα η Alison, μελέτησε τα hostess club στη περιοχή του Τόκιο. Οι υπηρεσίες που προσφέρει το συγκεκριμένο club είναι να απασχολεί γυναίκες με πνευματικά και σωματικά χαρίσματα που «υπηρετούν» τους άνδρες με το να τους σερβίρουν τα ποτά, να ανάβουν τα τσιγάρα των πελατών αλλά και να κάθονται μαζί τους στο ίδιο τραπέζι, να συζητούν, να τους φλερτάρουν αλλά και να τους κολακεύουν (Alison 1994: 61-67, 177).

Οι λόγοι που συνήθως οδηγούν τους άνδρες να προτιμήσουν αυτού του είδους τη διασκέδαση είναι γιατί κάνει καλό στον ανδρισμό τους και ότι τους απελευθερώνει. Τόσο το ποτό όσο και το φλερτ και οι συζητήσεις συμβάλλουν όλα με την σειρά τους στο «χτίσιμο» του ανδρισμού.

Οι συζητήσεις για παράδειγμα περιστρέφονται γύρω από τα σωματικά προσόντα των γυναικών αλλά και στη σεξουαλική τους δραστηριότητα. Τις συχνές αναφορές στο σεξ, οι άνδρες τις αποδίδουν στη βασική ανάγκη όλων των ανδρών που δεν είναι άλλο από το *sukebei*. Το *sukebei* στην ουσία σημαίνει «βρώμικοι ηλικιωμένοι άντρες» (*dirty old men*) ή «λάγνος». Στα πλαίσια αυτής της ανάγκης, αναπτύσσουν λάγνα συμπεριφορά που ενσωματώνεται μέσα στα αστεία, σε σχόλια για τις γυναίκες στο δωμάτιο και σε φανταστικές ιστορίες ή σε υπερβολικές σεξουαλικές παρεκτροπές (Alison 1994:60). Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε ότι τα άτομα αυτά βρίσκονται σε παρέες ανδρών και μέσα από αυτή την στάση διακρίνονται στα μάτια των συναδέλφων τους ή στα υπόλοιπα μέλη της παρέας και έτσι αναδεικνύουν περισσότερο τον ανδρισμό τους.

Επιπρόσθετα, τα σχόλια που απευθύνουν στις γυναίκες είναι κυρίως αρνητικά και υποτιμητικά από την στιγμή που πιστεύουν ότι οι γυναίκες τους ανήκουν, θεωρούν δηλαδή ότι έχουν την κυριότητά τους. Για τα αρσενικά λοιπόν η γυναίκα δεν είναι μόνο σεξουαλικός πόθος αλλά έχουν και την σεξουαλική κατοχή της. Μια κατοχή , που τους δίνει δύναμη, αρρενωπότητα, ευχαρίστηση και επιβεβαίωση του ίδιου του εαυτού και όλα αυτά κάτω από την λογική της ετεροφυλοφιλίας, μιας λογικής που θεωρεί δεδομένο ότι οι άνδρες πρέπει να επιθυμούν το άλλο φύλο, που στη συγκεκριμένη περίπτωση ενσαρκώνονται στα πρόσωπα των γυναικών των hostess clubs.

Σε ανάλογα συμπεράσματα καταλήγει και η Frank στο βιβλίο της «G-Strings and Sympathy, Strip Club Regulars and Male Desire». Η Frank ισχυρίζεται ότι οι άνδρες καταφεύγουν στα μαγαζιά που προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες γιατί το «δέρμα φέρνει άνδρες» (Frank 2002:XV) όπως χαρακτηριστικά αναφέρει.

Υπάρχει όμως και ένας άλλος λόγος σε άμεση σχέση με τη διαπίστωση της Frank που ωθεί τα περισσότερα αρσενικά να επισκέπτονται τέτοιους χώρους, ένας λόγος που στηρίζεται και εδώ σε βιολογικούς παράγοντες και που σχετίζονται ιδιαίτερα με την ανατομία του άνδρα. Αυτός δεν είναι άλλος από την επιθυμία τους να βλέπουνε το άλλο φύλο. « Όλοι οι άνδρες θέλουν να κοιτάνε και αυτό είναι μία ενστικτώδης συμπεριφορά» (Frank 2002:128). Μια συμπεριφορά που είναι και άμεσα συνδεδεμένη με το γεννητικό όργανο του άνδρα.

Πιο συγκεκριμένα, το ανδρικό όργανο θεωρείται η έδρα του σεξουαλικού «ενστίκτου», που στην ανδρική αργκό ονομάζεται «καύλα». Κατά τη σεξουαλική αυτή υπερδιέγερση το πέος είναι σε στύση ακόμη και κατά τη διάρκεια της νύχτας. Μεγάλες ποσότητες σπέρματος μαζεύονται τόσο που οι όρχεις φουσκώνουν. Κι όπως

δεν υπάρχει χώρος στους όρχεις, το πλεονάζον σπέρμα υπερχειλίζει από τη βάλανο του ανδρικού οργάνου (Γιαννακόπουλος 2001 :175).

Η ανδρική αυτή σεξουαλική επιθυμία δεν γίνεται αντιληπτή μόνο ως μια σωματική επιθυμία αλλά ως άμεσο αποτέλεσμα των αρσενικών «φυσικών» λειτουργιών, ως μια επείγουσα πιεστική «ανάγκη» του ανδρικού οργάνου. Η «φυσική» αυτή αντίληψη καθορίζει τη σεξουαλική συμπεριφορά ενός άνδρα αλλά και γενικότερα τη σεξουαλική πράξη. Η τελευταία περιορίζεται σε μια συνουσία ανδροκεντρική ή πεοκεντρική, αφού το μόνο που ενδιαφέρει τον άνδρα είναι η ευχαρίστησή του, η οποία, με τη σειρά της, ισοδυναμεί με τη σχεδόν μηχανική και στιγμιαία αποφόρτιση της σεξουαλικής ανδρικής ενέργειας, δηλαδή την εκσπερμάτιση (Γιαννακόπουλος 2001 :176).

Μια τέτοια όμως τάση που φυσικοποιεί την επιθυμία και την ευχαρίστηση, την απομακρύνει από κάθε μορφή συναισθήματος. Η απομάκρυνση αυτή αποδεικνύεται και με τον διαχωρισμό που υπάρχει ανάμεσα στο συναίσθημα και στην «καύλα», ένας διαχωρισμός που διαιρεί το ανδρικό σώμα σε δύο μέρη, στο «επάνω» από τη μέση και στο «κάτω». Το «επάνω» που ταυτίζεται με το συναίσθημα και το κάτω που κυριαρχείται από το ένστικτο της «καύλας». Το κάτω όμως είναι και που υπαγορεύει αλλά και ορίζει την ανδρική σεξουαλική συμπεριφορά (Γιαννακόπουλος 2001 :176).

Η παραπάνω όμως συμπεριφορά για να λειτουργήσει στο δυτικό πολιτισμό απαιτεί κυρίως την παρουσία του άλλου φύλο, αφού η σεξουαλικότητα τείνει να ταυτιστεί με την ετεροφυλοφιλία. Έτσι, το να δείξεις ή να ρωτήσεις μία χορεύτρια να νοιώσει μία στύση, όπως μερικοί πελάτες κάνουν, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της Frank, δεν είναι απλά μία απόδειξη σεξουαλικής ανταπόκρισης, είναι επίσης απόδειξη της επιθυμίας και της αυτοπαρουσίασης σε σχέση με τους άλλους, ότι ο

άνδρας είναι ετεροφυλόφιλος και είναι ικανός να ανταποκρίνεται σαν νεαρός και αρρενωπός (Frank 2002:146).

Άρα η σεξουαλική δραστηριότητα και το πέος, αποτελούν ένα από τα κυριότερα μέσα συνειδητοποίησης των ανδρών για την ταυτότητά τους και την επίτευξη της. «Οι Σαρακατσάνοι για παράδειγμα για να περιγράψουν τον ανδρισμό χρησιμοποιούν και τον όρο «βαρβάτος» που σημαίνει ότι ο άνδρας είναι εφοδιασμένος με αρχίδια και τη δύναμη που προέρχεται από αυτά.» (Campbell 1964:269). Μάλιστα πολλοί είναι οι άνδρες που δεν θεωρούν το γεννητικό τους όργανο ως μέσο απόλαυσης, αλλά ως εργαλείο, ως τρόπος επίδειξης, ως ένα ξεχωριστό αντικείμενο (Badinter 1994:178).

Βλέπουμε λοιπόν ότι η ικανότητα της στύσης που ταυτίζεται με την ανδρική σεξουαλικότητα, θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της αρρενωπότητας που χωρίς αυτήν ισοδυναμεί και με απώλεια του ίδιου του ανδρισμού. «Μια απώλεια που αποτελεί και πηγή μεγάλης απελπισίας αλλά και ταπείνωσης» (Badinter 1994:179). Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι κάποιος στρατιωτικός μου αφηγήθηκε ότι ενώ είχε διάφορες σεξουαλικές εμπειρίες με γυναίκες, όταν βρέθηκε με μία κοπέλα που του άρεσε αρκετά δεν κατάφερε να έρθει σε στύση και είχε έντονο προβληματισμό ότι εκείνη πια δεν θα τον θεωρεί άνδρα και ότι θα λέει «Τι άνδρας είναι αυτός, μου φοράει και την παραλλαγή». Άποψη που συνδυάζει ότι «Ο άνδρας είναι άνδρας όταν βρίσκεται σε στύση» αλλά και ότι ο στρατός είναι ένας από τους κυριότερους μηχανισμούς που μετατρέπει τα αγόρια σε άνδρες. Η ύπαρξη του λαϊκού αποφθέγματος «Όταν θα πας στο στρατό, θα γίνεις άνδρας» το αποδεικνύει. Χαρακτηριστικό είναι επίσης ότι διάφοροι συγγραφείς έχουν συλλέξει 10

σεξουαλικά πιστεύω¹⁵ των ανδρών, που όλα συνδέονται με το ανδρικό μόριο και την ικανότητα της στύσης (Tiefer 1988 :166,167).

Γίνεται λόγος λοιπόν για μια σεξουαλικότητα που είναι άμεσα συνδεδεμένη με το πέος και που καθοδηγεί όλους τους άνδρες, μιας και το «κάτω» υπερισχύει τις περισσότερες φορές. Αυτή την καθοδήγηση έχουν και οι πελάτες που συχνάζουν στα μαγαζιά που προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες προκειμένου να ικανοποιήσουν την «ανδρική τους φύση» χωρίς δεσμεύσεις και υποχρεώσεις. Εξάλλου τα strip-clubs υπάρχουν για να εκπληρώνουν τις βιολογικές ανάγκες για σεξουαλική απελευθέρωση ή την ανάγκη του ανδρισμού για κυριαρχία (Frank 2002:XX). Ανάγκες που εκπληρώνονται με την ενατένιση του γυναικείου γυμνού σώματος αλλά και με την ανόρθωση του ανδρικού τους εγώ, από την στιγμή που η απόρριψη δεν τίθεται ως θέμα μέσα στους χώρους αυτούς.

«Όταν θέλω να δω κάτι ζωντανό, κάτι που μπορώ να πιάσω, χωρίς να έχω κάποια...πες ότι την πέφτεις σε μία κοπέλα και αυτή δεν θέλει, εκεί πέρα πας πληρώνεις, θα έρθει, τελειώσει, δεν υπάρχει περίπτωση να σου πει όχι, ότι δεν το δέχομαι».

Έτσι, τα strip-clubs μέσα από την λεπτή ισορροπία που παρέχουν ανάμεσα στην ασφάλεια και στον κίνδυνο, στην έξαψη και στην χαλάρωση, στην περιπέτεια και στην σχόλη, στη φυγή και στην επιστροφή, στην επιθυμία και στην αηδία (Frank 2002:227) συντελούν και στο κοινωνικό δέσιμο των ανδρών. Ένα δέσιμο που

¹⁵ 1)Οι ανδρικές σεξουαλικές ανάγκες είναι απλές και ακριβείς, ανόμοια των γυναικών. 2) Οι περισσότεροι άνδρες είναι πρόθυμοι και έτοιμοι για όσο περισσότερο σεξ μπορούν να βρουν. 3) Υπάρχει η υποψία ότι των άλλων οι σεξουαλικές εμπειρίες είναι πιο εκστατικές από ότι οι δικές τους. 4)Είναι στην υποχρέωση των ανδρών να μάθουν και να οδηγήσουν τις συντρόφους τους στην εμπειρία της ευχαρίστησης και του οργασμού.5) Η σεξουαλική δεξιοτεχνία είναι βαρυσήμαντη και δεν επιδέχεται πειραματισμούς, παιχνίδια και μη προβλεψιμότητα. 6) Οι γυναίκες προτιμούν την συνουσία από άλλες σεξουαλικές δραστηριότητες. 7) Το καλό και το κανονικό σεξ πρέπει να τελειώσει με σεξουαλική συνεύρεση. 8) Οποιοδήποτε φυσικό άγγιγμα από ένα μικρό άγγιγμα θεωρείται πρόκληση για ερωτικά παιχνίδια και για συνουσία. 9) Είναι στην αρμοδιότητα του άνδρα να ικανοποιήσει και τον σύντροφό του αλλά και τον ίδιο του τον εαυτό. 10) Η σεξουαλική παλικάριά ποτέ δεν κερδίζεται μόνιμα, κάθε φορά πρέπει να αποδεικνύεται (Doyle, 1983;Zilbergeld, 1978; LoPiccolo, 1985 στο Tiefer 1988: 167).

επιτυγχάνεται μέσα από την κατανάλωση αλκοόλ αλλά και από το περιεχόμενο των συζητήσεων τους. Συζητήσεων που εστιάζονται όπως έχουμε δει, σε υποτιμητικά και υποβιβαστικά σχόλια για το άλλο φύλο που στην συγκεκριμένη περίπτωση ενσαρκώνονται στο σώμα και στη σεξουαλικότητα των χορευτριών. Ένας υποβιβασμός όμως που γίνεται εσκεμμένα για λόγους ανταγωνιστικότητας και υπεροχής.

Η Αμπατζή μέσα από την δική της έρευνα για τα μπαρ με γυναίκες περιγράφει ότι το διακριτικό γνώρισμα αυτών των μπαρ είναι η παρέα που προσφέρουν οι γυναίκες στους πελάτες τους. Οι γυναίκες αυτές είναι προκλητικά ντυμένες, έντονα βαμμένες, αρωματισμένες, καλοχτενισμένες και βρίσκονται στο μπαρ για να μιλήσουν με τους πελάτες και να τους ακούσουν, να τους θαυμάσουν, να τους κάνουν να χορέψουν και να τραγουδήσουν και να νοιώσουν «άρχοντες», «ενδιαφέροντες», «γοητευτικοί» και «επιθυμητοί». Μια σειρά δηλαδή από πρακτικές και κινήσεις που αποθεώνουν τη κυρίαρχη σεξουαλική ετεροφυλόφιλη ιδεολογία. Ιδεολογία που θεωρεί αποκλειστικό γνώρισμα των ανδρών την σεξουαλική επιθυμία και τις γυναίκες αντικείμενα αυτής της επιθυμίας (Αμπατζή 2004:215-6).

Όλα αυτά βέβαια συντελούνται γύρω από την πρακτική του ποτού που καθιστά τη συνάφεια εφικτή αλλά και του κεράσματος που αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την προσφορά της θηλυκής παρέας στους πελάτες. Και εφόσον η παρέα έχει συγκροτηθεί με την ανάμιξη και των δύο φύλων, οι συζητήσεις τους πέρα από την έκθεση κάποιων προσωπικών στοιχείων εντοπίζονται στη συστηματική χρήση λέξεων με σεξουαλικό περιεχόμενο, αλλά και σε αποκάλυπτες αναφορές για την σεξουαλική πράξη, τα γεννητικά όργανα και την σεξουαλική επιθυμία¹⁶.

¹⁶ Βλ. Αμπατζή (2004: 221-225).

Συζητήσεις όμως που αναμφίβολα κάνουν τους άνδρες να αισθάνονται ότι υπερέχουν σε αντίθεση με τις γυναίκες που βρίσκονται εκεί για να τους «υπηρετήσουν». Τώρα ως προς την στάση των στρατιωτικών σύμφωνα με τα λεγόμενά τους σε αυτούς τους χώρους διασκέδασης, εντοπίζονται ορισμένα κοινά σημεία αλλά και διαφορές. Τα κοινά σημεία είναι ότι ποτέ δεν πηγαίνουν μόνοι τους αλλά πάντα πλαισιώνονται από την παρέα τους που απαρτίζεται από αρσενικά μέλη. Επιπλέον ο λόγος που προτιμάνε τα μαγαζιά με γυναίκες είναι για να κάνουν «χαβαλέ». Σύμφωνα με την Αμπατζή, ο «χαβαλές» αυτός ισοδυναμεί με διακωμώδηση της πράξης τους και ότι αποστασιοποιούνται από αυτήν (Αμπατζή 2004:144).

Την έννοια του «χαβαλέ» την εντόπισα και στα λεγόμενα των στρατιωτικών. «...Πιο πολύ πας για χαβαλέ, μπορείς να πας με την κοπέλα σου αν δεν τρώει κολλήματα και κάτι τέτοια ή μπορείς να πας με την παρέα σου και να γελάσεις, να κάνει αστεία ο ένας στον άλλον με τις κοπέλες δίπλα, πιο πολύ για γέλιο».

«Για μας ρε, αντί να πας αλλού πας εκεί για το χαβαλέ, για να γελάσεις», « Ε συνήθως για γέλιο είναι, εμείς πάμε για να γελάσουμε».

Εντύπωση μου έκανε και το γεγονός ότι μερικοί αρνούνταν την επίσκεψή τους στα συγκεκριμένα μαγαζιά, ενώ στο ενεργητικό τους είχαν πολλές φορές επισκεφτεί τέτοιους χώρους. Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη άποψη « Εγώ δεν έχω πάει ποτέ ούτε εδώ, ούτε στην Αθήνα, ούτε στην Θεσσαλονίκη. Ο λόγος που δεν πάω είναι γιατί σκέφτομαι ότι αυτή που θα με συναντήσει εκεί πέρα δεν θα της αρέσει κάθε τρεις και λίγο να πηγαίνουνε και να την κοιτάνε είτε γυμνόστηθη ή τελείως γυμνή. Υπάρχει κάποιος λόγος που το κάνει αυτό και σκέφτομαι αν εγώ ήμουν στη θέση της δεν θα ήθελα να έρθει ο άλλος και να με δει».

Πέρα από τα μαγαζιά που προσφέρουν συντροφιά, υπάρχουν και οι οίκοι ανοχής που μπορεί κάποιος άνδρας να συννευρεθεί εκεί σεξουαλικά με τις ιερόδουλες. Μια δυνατότητα που δεν επιτρέπεται μέσα στα μπαρ με γυναίκες αφού εκεί πλανιόνται μόνο υποσχέσεις για την πραγματοποίησή της.

Για την προσέλευση των στρατιωτικών στους οίκους ανοχής, εικόνα έχουμε μόνο από τα λεγόμενά τους. Οι λόγοι που τους οδήγησαν στο να επιλέξουν ένα τέτοιο μέρος είναι πιο πολύ η περιέργεια, για την εμπειρία, η μεγάλη αποχή από την σεξουαλική δραστηριότητα και κατά συνέπεια να ικανοποιήσουν την «ανδρική τους φύση». Αναπόσπαστο κομμάτι αυτών των επισκέψεων είναι και εδώ η ανδρική παρέα. Μια παρέα που δεν χάνει την ευκαιρία να σχολιάζει, να ανταγωνίζεται και να επιδεικνύει την αρρενωπότητά της.

Η επίδειξη του ανδρισμού στους οίκους ανοχής υπολογίζεται με βάση την διάρκεια παραμονής ενός ατόμου με την ιερόδουλη. Όσο μεγαλύτερο είναι το χρονικό διάστημα που την απασχολεί, τόσο πιο άνδρας θεωρείται και για αυτό τον αποθεώνουν οι φίλοι του όταν τον αντικρίσουν «Μπράβο ρε φίλε άξιος, άξιος».

Με την έξοδό τους από τους οίκους ανοχής αρχίζουν και τα σχόλια για την κοπέλα που μόλις πήγαν. Σχόλια που περιλαμβάνουν την εξωτερική εμφάνιση της, το πώς μίλαγε, πως συμπεριφερόταν κατά την διάρκεια της συνεύρεσης αλλά και στο τι ακριβώς έκανε.

«Ναι αφού αυτή είναι η δουλειά της θα την σχολιάσεις, εννοείται... Πρώτα απ όλα θα σχολιάσω την εμφάνισή της, κοίτα αν μου έρθει μία ωραία κοπέλα θα πω τι ωραία κοπέλα, τι ωραίο μούστο, ότι ήταν ωραία ξυρισμένη από κάτω, ότι ήταν καθαρή κοπέλα, μετά θα πω πόσο καλά μου έκανε στοματικό, μετά θα σχολιάσουμε αν προσποιήθηκε καλά, αν ήταν τελείως ξενέρωτη, αν ήταν από πάνω και ενώ κάνατε έρωτα αυτή ήταν σαν να διάβαζε εφημερίδα, όλα αυτά σχολιάζονται, εννοείται».

Συνήθως όμως ο τρόπος με τον οποίο σχολιάζονται οι επιδόσεις των συγκεκριμένων γυναικών, πέρα από το στοιχείο της υπερβολής που τα διέπει δείχνει ότι χειρίζονται τις γυναίκες αυτές ως σεξουαλικά αντικείμενα της επιθυμίας τους, κάτι που αναμφίβολα επιδεικνύει αρρενωπή συμπεριφορά και νομιμοποιεί τη δύναμή τους (Murray 1999:160).

2.3 Ο ανδρισμός ως κοινωνική κατασκευή.

Τα όσα προηγήθηκαν για την κοινωνική ομάδα των στρατιωτικών μπορούμε να πούμε ότι ισχύουν και για την πλειοψηφία του ανδρικού φύλου ανεξαρτήτου επαγγέλματος και κοινωνικής θέσης. Η μόνη διαφορά που εντοπίζεται στα στρατιωτικά στελέχη αφορά τον τρόπο με τον οποίο θα χειριστούν διάφορες καταστάσεις από την ώρα της εξόδου μέχρι το πότε θα επισκεφτούν και που ένα μαγαζί με γυναίκες. Συνήθως κάνουν προσεγμένες κινήσεις γιατί η θέση τους συνδυάζεται με κύρος και γόητρο και σε καμία περίπτωση δεν θέλουν να το διακινδυνεύσουν. (αποκλειστικά για τα ανώτερα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων). Επίσης, το γεγονός ότι η πειθαρχία και η ιεραρχία είναι αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητάς τους, παρατηρούμε ότι αυτές οι αξίες υιοθετούνται ακόμα και στην ώρα που διασκεδάζουν με την παρέα τους. Έτσι δεν θα δεις να συχνάζουν στο ίδιο μέρος οι υψηλόβαθμοι και οι χαμηλόβαθμοι, αλλά ούτε θα γυρίζουν σε καθημερινή βάση τις πρωινές ώρες γιατί η δουλειά τους έχει πολλές υποχρεώσεις και ευθύνες.

Πέρα από τις παραπάνω διαφορές όλοι οι στρατιωτικοί ανεξαρτήτου βαθμίδας είναι και άνδρες, ένα χαρακτηριστικό που προσπαθούν σε κάθε ευκαιρία να το εκφράσουν. Οι ευκαιρίες αυτές δίνονται μέσα από μια σειρά πρακτικών που προηγήθηκαν και εμπεριέχουν έντονα το στοιχείο του ανταγωνισμού. Η ύπαρξη του ανταγωνισμού είναι αναγκαία γιατί μέσω αυτού, κάθε μέλος της ανδρική παρέας επιδιώκει να ξεχωρίσει για να αποκτήσει τους επαίνους των φίλων του και στην

ουσία να εγκαθιδρύσει τον ανδρισμό του. Η επίτευξη όμως του ανδρισμού γίνεται και σε συνδυασμό με την ύπαρξη του άλλου φύλου.

Πάντως οι περισσότερες από τις συμπεριφορές των ανδρών στη Δύση νοσηματοδοτούνται με βάση τη λογική του επίσημου σεξουαλικού κανονιστικού μοντέλου που θεωρεί ότι οι άνδρες πρέπει να επιθυμούν γυναίκες. Έτσι στη δυτική κοινωνία η ανδρική ταυτότητα συνέχεια πρέπει να επιτελείται προκειμένου κάθε άνδρας να αποκτήσει σεβασμό και φήμη και ένας από τους σημαντικότερους λόγους για την επίτευξη αυτή είναι να ισχυριστεί κανείς και να μιλά για την επιθυμία για το άλλο φύλο (Murray 1999:163).

Ο τρόπος βέβαια που εκδηλώνεται η επιθυμία για τις γυναίκες δεν είναι επί ίσοις όροις. «Ο Paz (1961:35) γράφει με αναφορά στις γυναίκες και στους άνδρες του Μεξικού ότι βρισκόμαστε σε έναν κόσμο ανδρικό όπου οι γυναίκες είναι μόνο η αντανάκλαση των ανδρικών επιθυμιών και των θέλω τους...» (Gutmann 1996:229).

Στην ουσία μιλάμε για μια ανδρική πρωτοκαθεδρία, που επιβεβαιώνεται από τον νόμιμο ορισμό του καταμερισμού των ρόλων κατά τη σεξουαλική πράξη και του καταμερισμού της εργασίας ανάμεσα στα δύο φύλα. Δεν είναι τυχαίο ότι και στις δύο περιπτώσεις ο άνδρας «βρίσκεται από πάνω», ενώ η γυναίκα «υποτάσσεται» (Bourdieu 1996:39).

Άρα ο ανδρισμός συνδέεται με χαρακτηριστικά όπως εξουσία και κυριαρχία ενώ η θηλυκότητα με παθητικότητα και υποταγή (Kimmel 1988:13). Αυτό όμως που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι κανένας δεν γεννιέται με το να γνωρίζει αυτά τα πράγματα, ούτε τα ανακαλύπτουν, απλά τα μαθαίνουν και τα ξαναμαθαίνουν (Gutmann 1996: 231) προσαρμόζοντας το περιεχόμενό τους ανάλογα με τις εποχές, αλλά και ανάλογα με τις κοινωνικές τάξεις, τις φυλές και τις ηλικίες των ανθρώπων.

Κάτι τέτοιο όμως μας οδηγεί ότι τόσο ο ανδρισμός όσο και η θηλυκότητα είναι κατασκευές που σχετίζονται.

Η κατασκευή τόσο του ανδρισμού όσο και της θηλυκότητας αποδεικνύεται γιατί κάθε κοινωνία είχε τα δικά της πρότυπα. Πρότυπα όμως που αλλάζουν με το πέρασμα του χρόνου και αποκτούν διαφορετικό περιεχόμενο. Έτσι για τους Σαρακατσάνους του Campbell, το ιδανικό του ανδρισμού ήταν το Παλικάρι. Ένας νέος δηλαδή που όφειλε να είναι ψηλός, αδύνατος και σκληρός...όμορφος, σβέλτος, να ξεχώριζε για το όρθιο παράστημά του σε έναν γάμο, τον σεβασμό απέναντι στους ηλικιωμένους και να διέθετε ευκινησία στο χορό. Πρέπει να ήταν και ηρωικός πολεμιστής με φυσική δύναμη και κατηγορηματικό θάρρος και να ήταν έτοιμος να πεθάνει για την τιμή της οικογενείας ή της χώρας του (Loizos 1994 :69,70).

Αυτά όμως ίσχυαν για την μικρή κοινωνία των Σαρακατσάνων. Στο Μεξικό για παράδειγμα δεν εντοπίζεται αυτό το πρότυπο, αλλά εκείνου του άνδρα που εκφράζει υπερβολικά αρρενωπή συμπεριφορά με έντονα τα στοιχεία της επιθετικότητας και απέναντι στο άλλο φύλο. Μια συμπεριφορά που όπως πιστεύεται στηρίζεται στα γεννητικά του όργανα. Ενώ στη σημερινή Ελλάδα το πρότυπο του ανδρισμού στηρίζεται στη φυσική ρώμη, στην σεξουαλική ικανότητα και στην κατοχή ακριβών αντικειμένων με επικρατέστερη αυτή του πολυτελούς αυτοκινήτου.

Οπότε ο ανδρισμός δεν είναι δημιούργημα της ίδιας του της φύσης αλλά του πολιτισμού. Είναι μία κατηγορία που κατασκευάζεται και προσαρμόζεται ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε εποχής. Το περιεχόμενο όμως που θα του δοθεί κάθε φορά, συνεπάγεται ότι όλα τα άτομα που θα θελήσουν να αποκτήσουν την ταυτότητα αυτή θα πρέπει να υποστούν σκληρές δοκιμασίες.

Συμπεράσματα

Στη περίπτωση των στρατιωτικών οι δοκιμασίες που καθορίζουν και την ταυτότητά τους, τοποθετούνται στα πλαίσια της στρατιωτικής σχολής για τα ανώτερα στελέχη και στα πλαίσια της στρατιωτικής εκπαίδευσης για τους χαμηλότερους στην ιεραρχική βαθμίδα. Και στις δύο όμως περιπτώσεις οι δοκιμασίες αυτές επηρεάζουν την προσωπικότητα του κάθε ατόμου, τα πιστεύω του, τον τρόπο ζωής, τις σχέσεις και την κοινωνική του θέση. Επιρροές που δεν περιορίζονται μέσα από τα «σύρματα», αλλά επεκτείνονται και σε κάθε κοινωνική τους δραστηριότητα. Έτσι η «στρατιωτική» αλλά και ανδρική ταυτότητα που έχουν συγκροτήσει, την εντοπίζουμε να εφαρμόζεται και κατά την διάρκεια μιας νυχτερινής εξόδου.

Η πειθαρχία και η ιεραρχία για παράδειγμα είναι τόσο βαθιά χαραγμένες όπως έχουμε αναφέρει στην αντίληψή τους που τους συνοδεύουν σε κάθε τους κίνηση και άρα και στον τρόπο διασκέδασής τους. Κατά τα άλλα κάθε στρατιωτικός δεν διαφέρει από τους απλούς πολίτες κάτι που μας οδηγεί να συμπεράνουμε ότι δεν πρόκειται και για μια ιδιόρρυθμη κοινωνική ομάδα. Έτσι τους παρατηρήσαμε να διασκεδάζουν, να φλερτάρουν με το άλλο φύλο, να πίνουν και να κουβεντιάζουν. Πρακτικές δηλαδή που εντοπίζονται, σε κάθε άνδρα ανεξαρτήτου επαγγέλματος. Κάθε όμως άνδρας μέσα από τις πρακτικές αυτές, επιδεικνύει και επιτελεί τον ανδρισμό του, άρα και οι στρατιωτικοί με τη σειρά τους υιοθετούν αυτή την επίδειξη. Μάλιστα αυτό γίνεται και σε μεγαλύτερο βαθμό, μιας και όσοι «ανήκουν» στον στρατό θεωρούνται «περισσότερο» άνδρες.

Βέβαια κάθε επιτέλεση αρρενωπότητας είτε αυτή αναφέρεται στην κατανάλωση πολλών ποτών διατηρώντας όμως ταυτόχρονα και την αίσθηση του αυτοελέγχου, είτε στην πρακτική του καμακιού με υιοθέτηση στρατηγικής προκειμένου να στεφθεί με επιτυχία η οποιαδήποτε προσέγγιση του άλλου φύλου, είτε με επίδειξη του ίδιου του εαυτού ή της παρέας του όταν στέκονται στα πιο ψηλά σημεία των διαφόρων μαγαζιών, περιλαμβάνει έντονο το στοιχείο του ανταγωνισμού. Ένα στοιχείο που παίζει καθοριστικό ρόλο για την εδραίωση της ανδρικής ταυτότητας.

Η καθοριστικότητά του έγκειται γιατί η απόδοση του χαρακτηρισμού ότι αυτός είναι άνδρας δίνεται κυρίως από τα υπόλοιπα αρσενικά μέλη της παρέας του. Έτσι κάθε παρέα θα κρίνει το μέγεθος του ανδρισμού που επιτυγχάνει κάποιος φίλος τους και στη συνέχεια θα τον επαινέσουν εάν κατάφερε να διακριθεί.

Το συμπέρασμα αυτό βρίσκει εφαρμογή στα λόγια του Lancaster ότι ο ανδρισμός κατασκευάζεται, αποκτάται ως πρακτική κυριαρχίας και επιβολής η οποία πρέπει συνεχώς να επιδεικνύεται και να αποδεικνύεται στο πεδίο των σχέσεων μεταξύ ανδρών παρά μεταξύ ανδρών και γυναικών (Γιαννακόπουλος 2003:186).

Επιπρόσθετα, ένα άλλο πόρισμα που προέκυψε από την παραπάνω ανάλυση είναι ότι η σεξουαλικότητα αποκτάει μεγάλη σημασία μόνο στα πλαίσια της ανδρικής παρέας, μιας και εκείνη είναι υπεύθυνη για την απόδοση χαρακτηρισμών ότι αυτός είναι ετεροφυλόφιλος ή ομοφυλόφιλος . Άρα, η σεξουαλικότητα μπορούμε να πούμε ότι υφίσταται επί το πλείστον στα πλαίσια της ανδρικής ομοκοινωνικότητας.

Πάντως, οι περισσότεροι από τους άνδρες δεν αντιλαμβάνονται την κατασκευασσιμότητα της έννοιας του ανδρισμού και για αυτό τον θεωρούν ότι είναι σύμφυτος με τις «φυσικές» λειτουργίες του σώματός τους. Έτσι τους παρατηρούμε

να εμπλέκονται σε αυτά τα ανταγωνιστικά παιχνίδια προκειμένου να αποκτήσουν τον πολυπόθητο τίτλο του ανδρισμού. Έναν τίτλο που αναμφίβολα οι περισσότεροι άνδρες ανεξαρτήτου ηλικίας και επαγγελματικής ειδίκευσης επιδιώκουν να τον κατακτήσουν.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ❖ Alison A, *Night Work: Sexuality, Pleasure, and Corporate Masculinity in a Tokyo Hostess Club*. Chicago: Univ. Chicago Press, 1994.
- ❖ Brod Harry, *The Making of Masculinities. The New Men's Studies*, Allen & Unwin, Boston, 1987.
- ❖ *Campbell John*, Honour, family and patronage: a study of institutions and moral values in a Greek mountain community, *Oxford, Oxford University Press, 1964*.
- ❖ Dewalt Billie, "Drinking behavior, economic status, and adaptive strategies of modernization in a highland Mexican community" στο *American Ethnologist*, volume 6, number 3, august 1979.
- ❖ Frank Katherine, *G-Strings and Sympathy. Strip Club Regulars and Male Desire*, Duke University Press, USA, 2002.
- ❖ Gefou-Madianou, *Alcohol Gender and Culture*, Routledge: London and New York, 1992.
- ❖ Gill Lesley, "Creating Citizens, Making men: The Military and Masculinity in Bolivia" στο *Cultural Anthropology* 1997, number 3, volume 12.
- ❖ *Gutmann*, The meanings of Macho, Being a Man in Mexico City, *University of California Press, London, 1996*.
- ❖ Herzfeld Michael, *The Poetics of Manhood: Contest and Identity in a Cretan Mountain Village*. Princeton: Princeton University Press, 1985.
- ❖ Hockey John, "Head down, Bergen on, mind in neutral, The infantry body" στο *Journal of Political and Military Sociology*, volume 30, no1, Summer 2002.
- ❖ Hunt & Satterlee, "Cohesion and division: drinking in an english village" στο *Man*, volume 21, 1989.
- ❖ Kimmel Michael, *Changing Men. New Directions in Research on Men and Masculinity*, Sage, USA, 1988.
- ❖ Loizos Peter, "A broken mirror: Masculine Sexuality in Greek Ethnography". Στο *Dislocating Masculinity. Comparative Ethnographies*, Eds. Andrea Cornwall and Nancy Lindisfarne. Routledge: London and New York, 1994.
- ❖ Loizos, Peter and Evthymios Papataxiarchis. "Gender, sexuality and the person in Greek culture". Στο Peter Loizos and Evthymios Papataxiarchis, eds. *Contested Identities. Gender and Kinship in Modern Greece*. Princeton: Princeton University Press, 1991.

- ❖ Messner “Like family, power, intimacy, and sexuality in male Athletes’ friendships” στο Peter.M Nardi, *Men’s Friendships*, sage publications, London ,1992.
- ❖ Monaghan Lee, “Hard men, shop boys and others: embodying competence in a masculinist occupation” στο *Sociological Review* 50:3, 2002.
- ❖ Murray David, “ Laws of desire? Race, sexuality, and power in male Martinican sexual narratives” στο *American Ethnologist*, volume 26, number 1, february 1999.
- ❖ Nardi Peter, *Men’s Friendships*, sage publications, London, 1992.
- ❖ Pease Bob, *Recreating men: Postmodern masculinity politics*, London: Sage, 2000.
- ❖ Reid & Fine “Self-disclosure in men’s friendships, variations associated with intimate relations” στο Peter.M Nardl, *Men’s Friendships*, sage publications, London , 1992
- ❖ Sheilder “ Rejection, Vulnerability, and Friendship” στο Peter.M Nardl, *Men’s Friendships*, sage publications, London , 1992.
- ❖ Sherrod Drury “The Bonds of Men: Problems and Possibilities in Close Male Relationships” στο Harry Brod, *The Making of Masculinities. The New Men’s Studies*, Allen & Unwin, Boston, 1987.
- ❖ Swain “ Men’s Friendships with women, intimacy, sexual boundaries, and theinformant role” στο Peter.M Nardi, *Men’s Friendships*, sage publications, London ,1992.
- ❖ Tiefer “In pursuit of the perfect penis: The medicalization of Male sexuality” στο Michael S. Kimmel, *Changing Men. New Directions in Research on Men and Masculinity*, Sage, USA, 1988.
- ❖ Αμπατζή Καλλιόπη-Μαρία, Διδακτορική διατριβή « Ποτό για παρέα: έμφυλες σχέσεις, σώμα και συναίσθημα στη σεξουαλική εργασία», Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη 2004.
- ❖ Γκέφου–Μαδιανού Δήμητρα, *Ανθρωπολογική Θεωρία και Εθνογραφία, Σύγχρονες Τάσεις, γ’ έκδοση, ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1998.*
- ❖ Badinter Elisabeth, *XY Η ανδρική ταυτότητα* Εκδόσεις Κάτοπτρο, Αθήνα, 1994.
- ❖ Bourdieu.P, *Η ανδρική κυριαρχία*, Αθήνα, Στάχυ 1999.
- ❖ Bourdieu.P, *Η διάκριση*, Αθήνα, Πατάκη 2002.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Δημογραφικά στοιχεία

1. Τι ηλικία έχετε;
2. Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση;
3. Ποιο είναι το επίπεδο της μόρφωσής σας;
4. Που βρίσκεται η μόνιμή σας κατοικία;

Γενικά στοιχεία για τον στρατό

5. Ποια είναι η βαθμίδα σας στο στρατό;
6. Σας αρέσει η δουλειά που κάνετε η έχετε μετανιώσει για αυτή σας την επιλογή;
7. Τι είναι αυτό που σας οδήγησε σε αυτή την επαγγελματική σας επιλογή;

Ελεύθερος Χρόνος, διασκέδαση

8. Στον ελεύθερο σας χρόνο τι συνήθως κάνετε;
9. Προτιμάτε να βγαίνετε έξω με την παρέα σας ή να συγκεντρώνεστε στα σπίτια;
10. Βγαίνετε κάθε μέρα;
11. Η καθημερινή σας διασκέδαση τι περιλαμβάνει;
12. Η καθημερινή σας διασκέδαση αλλάζει με αυτή της Παρασκευής και του Σαββάτου;
13. Αν αλλάζει κάτι, αυτό τι είναι;

Παρέα

14. Η παρέα σας αποτελείται από άτομα του ίδιου φύλου;
15. Όταν στην παρέα σας βρίσκεται κάποια κοπέλα, αλλάζει η συμπεριφορά σας;
16. Αν ναι, ως προς τι;

17. Τα άτομα που απαρτίζουν την παρέα σας κάνουν το ίδιο επάγγελμα με σας;
18. Έχετε όλοι την ίδια ηλικία;
19. Υπάρχουν κάποια άτομα στην παρέα αυτή, που τα νοιώθετε πιο κοντά σας;
20. Με τα άτομα αυτά, συχνάζετε κάπου διαφορετικά όταν δεν είστε όλοι μαζί;

Χώροι διασκέδασης

21. Όταν βγαίνετε έξω υπάρχουν συγκεκριμένα μέρη που συχνάζετε;
22. Τι είδους διασκέδαση προτιμάτε;
23. Με τι κριτήρια επιλέγετε ένα μαγαζί για την διασκέδασή σας;
24. Είστε ικανοποιημένοι από την νυχτερινή ζωή της Μυτιλήνης; Υπάρχει κάτι που δεν το βρίσκετε εδώ;
25. Η συμπεριφορά σας ως προς την διασκέδαση αλλάζει όταν βρίσκεστε για παράδειγμα στην Αθήνα, στην Θεσσαλονίκη ή σε κάποιο άλλο μεγάλο αστικό κέντρο;
26. Τι διαφορετικό κάνετε;
27. Στη Μυτιλήνη έχετε κάποιο «στέκι»;
28. Στις εξόδους σας, πίνετε πολύ;
29. Τι συνήθως πίνετε;
30. Οι φίλοι σας;
31. Κερνάτε τους φίλους σας;
32. Σας κερνάνε εκείνοι;
33. Αν ναι, το κέρασμα γίνεται την ίδια βραδιά ή σε μια άλλη έξοδο;
34. Θα κεράσετε κάποια κοπέλα που πιθανός να σας έκανε εντύπωση στο μαγαζί που βρίσκεστε;
35. Αν ναι πιστεύεται ότι μια τέτοια κίνηση θα αποτελέσει αφορμή για να την γνωρίσετε καλύτερα;
36. Σε περίπτωση που εκείνη αποδεκτή το κέρασμα, ποιες είναι οι μετέπειτα κινήσεις σας;
37. Στοχεύετε στο να την γνωρίσετε καλύτερα, ή απλά να «περάσετε καλά» μαζί της την βραδιά εκείνη;

Χορός

- 38. Χορεύεται όταν βγαίνετε έξω;
- 39. Τι χοροί σας εκφράζουν περισσότερο;

«Εξόδος»

- 40. Για να θεωρηθεί μία έξοδος επιτυχημένη τι πρέπει να έχει συμβεί;
- 41. Στις εξόδους σας τι κυρίως συζητάτε;
- 42. Υπάρχουν καθορισμένες ώρες που βγαίνετε έξω;

Νυχτερινά μαγαζιά και σχέση ιεραρχίας

- 43. Θα προτιμούσατε ένα μαγαζί για την διασκέδασή σας, που έχει επί το πλείστον πελάτες που ανήκουν σε υψηλότερη βαθμίδα στο στρατό ή κατώτερη αντίστοιχα;
- 44. Αν όχι, για ποιον λόγο θα αποφεύγατε ένα τέτοιο μαγαζί;

Νυχτερινά μαγαζιά και σεξουαλικές υπηρεσίες

- 45. Σας αρέσει να πηγαίνετε σε μαγαζιά που προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες;
- 46. Αν ναι, ποιοι είναι οι λόγοι που σας οδήγησαν ώστε να επιλέξετε αυτού του είδους διασκέδασης;
- 47. Τι εντυπώσεις σας δημιουργήθηκαν από αυτά τα μαγαζιά;
- 48. Εδώ στη Μυτιλήνη υπάρχουν τέτοιου είδους μαγαζιά;
- 49. Τι υπηρεσίες ακριβώς προσφέρουν;
- 50. Έχετε πάντως επισκεφτεί ποτέ ένα τέτοιο μαγαζί;
- 51. Σε περίπτωση που δεν έχετε πάει ποτέ, σας έχουν πει τρίτοι τις εμπειρίες τους, τις εντυπώσεις τους ;
- 52. Θα θέλατε να μου περιγράψατε κάποιες από αυτές;
- 53. Γνωρίζετε αν οι πελάτες του μαγαζιού είναι μόνο άνδρες;

Οίκοι ανοχής

54. Έχετε επισκεφτεί ποτέ σας κάποιον οίκο ανοχής;
55. Μόνο σας η πάντα με την παρέα σας;
56. Μέχρι να έρθει η σειρά σας, συζητάτε με τα άτομα στην αίθουσα αναμονής;
Αν ναι, τι ακριβώς;
57. Έχετε πει πριν επισκεφτείτε ένα τέτοιο μέρος;
58. Αν ναι, γιατί καταφεύγετε σε αυτή την πρακτική;
59. Έστω ότι κάποιος από τους φίλους σας τελειώσει πρώτος και μετά είναι η σειρά σας, μόλις σας δει θα σχολιάσει κάτι σε σχέση με την κοπέλα που μόλις πήγε
60. Μετά το τέλος της επίσκεψης από έναν τέτοιο χώρο συνεχίζεται με την παρέα σας κάπου αλλού για να συζητήσετε την εμπειρία σας αυτή;

Ερωτήσεις για μπαρ

1. Πόσα χρόνια κάνετε αυτή την δουλειά;
2. Έχετε εργαστεί μόνο σε ένα μαγαζί;
3. Πάντα στην ίδια θέση;
4. Στο μαγαζί που δουλεύετε τώρα, είστε η μοναδική γυναίκα στο μπαρ;
5. Υπάρχουν πολλοί στρατιωτικοί στο μαγαζί; Υψηλόβαθμοι ή χαμηλόβαθμοι κυρίως;
6. Υπάρχουν άτομα με αυτή την ειδικότητα που είναι τακτικοί πελάτες στο μαγαζί;
7. Πόσο συχνά έρχονται;
8. Βγαίνουν συγκεκριμένες ώρες;
9. Τι ποτά συνήθως πίνουν;
10. Ποια είναι η συμπεριφορά τους απέναντί σας;
11. Σας κερνάνε ποτά;
12. Τι συνήθως;
13. Κουβεντιάζουν μαζί σας;
14. Τι συνήθως σας λένε;
15. Όταν είναι μόνοι τους γίνεται κυρίως αυτό ή και όταν συνοδεύονται;
16. Σας έχει συμβεί κάποιο ακραίο περιστατικό με κάποιον στρατιωτικό εν ώρα εργασίας;
17. Πως συμπεριφέρονται όταν σας βρίσκουν στο δρόμο;
18. Τι λογαριασμούς συνήθως κάνουν μια παρέα στρατιωτικών;
19. Πίνουν σφηνάκια;
20. Τι είδους;
21. Πως θα σχολιάζατε την συμπεριφορά τους ως προς την διασκέδαση;
22. Έχει συμβεί ποτέ κάποιο περιστατικό στο μαγαζί με στρατιωτικό; Αν ναι θα θέλατε να μας το περιγράψετε;
23. Μήπως σας έχουν αφηγηθεί παρόμοια περιστατικά κάποια άλλα άτομα από το προσωπικό;

Ερωτήσεις για μαγαζιά με γυναίκες

1. Στο μαγαζί συχνάζουν στρατιωτικοί;
2. Ξέρετε αν συχνάζουν υψηλόβαθμοι;
3. Υπάρχουν στρατιωτικοί που είναι και τακτικοί πελάτες στο μαγαζί;
4. Πως είναι η συμπεριφορά τους απέναντι στις κοπέλες;
5. Έχει συμβεί ποτέ κάποιο περιστατικό με στρατιωτικό στο μαγαζί;
6. Πίνουν πολύ;
7. Ξέρετε τι συνήθως πίνουν;
8. Κερνάνε τις κοπέλες; Αν ναι σε τι βαθμό;
9. Κάνουν μεγάλους λογαριασμούς;
10. Έχετε παρατηρήσει κάποια διαφορά στη συμπεριφορά των υψηλόβαθμων από τους χαμηλόβαθμους σε σχέση πάντα με τις κοπέλες;
11. Σας έχουν ζητήσει (οι στρατιωτικοί) να καταβάλλουν μεγάλο χρηματικό ποσό για να πάρουνε την κοπέλα σπίτι τους ή σε κάποιο ξενοδοχείο;
12. Το προτιμάνε οι ντόπιοι στρατιωτικοί το μαγαζί;

